

FIGYELŐ SZOLGÁLAT

ISMERTETÉSEK

025:681.31

Library use of computers.

/Számítógépek könyvtári használata./

An introduction. Ed. by G.L. Smith, /and/ R.S. Meyer. New York,
Special Libraries Association, /1969/. VI, 114, /2/ p.

/SLA Monograph No. 3./

A kötet alapfoku tankönyv könyvtárosok számára. Vázolja, hogyan működik a számítógép és elvileg milyen kimenetek nyerhetők könyvtári célokra.

A számítógépet olyan újdonsült könyvtári tisztviselőként lehet felfogni, aki semmit sem tud a könyvtárosságból. Ahogy az ilyen ember számára részletes utasítások szükségesek, ugyanúgy részletes utasításokat kell adni a számítógépnek is, hogy a könyvtári munkát végezze. Egy írott ügyrendi utasítás tanulmányozása és néhány napi tapasztalat után az új tisztviselő már szakszerűen és gyorsan tud dolgozni.

Az ügyrendi utasítást a számítógép esetében a program pótolja, aki a programot írja, az a személy a programozó. A program tehát olyan részletes "ügyrend", amelynek nyelve a számítógép számára érthető.

A számítógép csak pár elemi műveletre képes, de ezeket igen gyorsan végzi /összeadás, kivonás, összehasonlítás/. A számítógépbe bevihetjük a könyvtári adatfeldolgozási programot, majd a konkrét adatokat, amelyeket a program segítségével feldolgoz. Új programmal új, egészen másfajta munkára használható. Ha most ismét könyvtári munkát akarunk végeztetni, adjuk be ismét a könyvtári adatfeldolgozási programot és a számítógép oly változatlanul végzi ugyanazt a könyvtári feldolgozást, akárcsak az ember, aki ugyanannak az "ügyrend"-nek az alapján dolgozik.

A számítógépek nem értik a mi nyelvünket. Megvan a saját nyelvük, a "gépi nyelv". Ugy is lehet azonban programozni, hogy az emberi nyelven írt programot a számítógép maga fordítsa le gépi nyelvre. Az ilyen programnyelvek a gyorsírára emlékeztetnek.

A különféle "nyelvek" feloszthatók "probléma-orientált" és "gép-orientált" nyelvekre. A gép-orientált lehet "abszolút" /más néven gépi nyelv/, lehet "assembly típusu" nyelv vagy "compiler" nyelv. A probléma-orientált nyelv mindig "compiler" nyelv. A különböző típusu nyelveket a szerző az alábbi módon írja körül.

Az abszolút /vagy gépi/ nyelv a számítógép nyelve. Nehéz használni, mert mnemotechnikai könnyítés nincs, minden mozzanatot táblázatokból kell kikeresni, leírni.

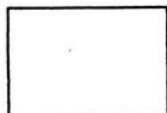
Az assembly /összeállító vagy illesztő/ program mellőzhetővé teszi a gépi nyelv használatát, a program írható mnemotechnikailag jól memorizálható rövidítés-nyelven. A programnak azonban szintén minden részletét fel kell jegyezni, a programlépések száma éppoly nagy, mint a gépi nyelven írt programé. Példa az assembly nyelvekre az SPS /Symbolic Programming System = szimbolikus programozó rendszer/ és Autocoder /ezek az IBM 1401-nél használhatók/, az EasyCoder /Honeywell-200/, FAP /az IBM 7094-hez/, az OSAS /a CDC 160A-hoz/. Ma már minden számítógépnek van saját assembly nyelve.

A compiler nyelvek az assembly nyelvek tökéletesebb változatai. Itt a programozó nem gépi utasításokat fogalmaz meg, hanem általánosabb utasításokat /statement/, amelyek a sok előregyártott alprogram /subrutin/ behívásával és felhasználásával állítják össze a szükséges programot. A compilerek rendszerint probléma-orientált nyelvek, mint a tudományos számításokra alkalmas FORTRAN, a kereskedelmi adatfeldolgozás COBOL nyelve, az általános tudományos ALGOL, végül a listafeldolgozó IPL-V és LISP nyelvek. A compiler nyelveket tulajdonképpen minden számítógépnek egyformán kellene kezelnie, de ez még nem oldható meg minden gépnél.

A generátor program olyan software /software-nek a számítógéphez vásárolható programokat, programismertetőket, tananyagokat nevezik, szemben a hardware-rel, ami gépet, készüléket jelent, pl. nyomtatót, szalaglyukasztót stb./, amely más programokat generál a programozó utasításai szerint. Tulajdonképpen egy rendkívül gazdag háttér-programból szed ki részleteket, hogy a konkrét célnak megfelelő programmá állítsa össze. Könyvtári alkalmazása egyelőre nincs.

A számítógépes eljárások tervezése a folyamat logikai tervezésével, vagyis a folyamatábra megrajzolásával kezdődik. A folyamatábra összeállításánál használatos szimbólumok:

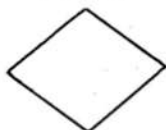
Műveletek szimbólumai:

Feldolgozás: általában bármilyen feldolgozási munkafolyamatot jelenthet

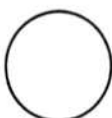
Input vagy output; felirat jelzi, hogy a művelet input-e vagy output /bemenet-e vagy kimenet/

Döntés; minden rendszerben több döntés fordul elő, tehát gyakori jel

Lyukasztás; adatrögzítés kézi művelete pl. kártya-lyukasztó vagy szalaglyukasztó írógéppel, asztali számológéppel stb. Ide tartozik a lyukasztásellenőrző billentyűzés is

Rendezés, válogatás; akár lyukkártyán, akár mágnes-szalagon vannak recordok /feljegyzések/, akár írásos dokumentumokról, katalóguslapokról van szó, mindezek computeres, szorter-es vagy kollátoros, sőt kézi rendezése és válogatása jelölhető a körrel

Off-line tárolás /az off-line üzem valami külső, idegen, tulajdonképpen "számítógéptől elválasztott" vonatkozást jelöl, szemben az on-line megoldással, ami "számítógéphez kapcsolt" üzemet jelent/; valamely a feldolgozásban szerepelt könyv lerakása a polcon vagy katalóguslap lerakása a katalógusba, tehát tárolás, de nem a számítógép memóriájában

Program módosulat; részletes programoknál használatos, nem a rendszertervezés folyamatábráinál, amelyekkel e könyv foglalkozik

Előre definiált folyamat; a tervezés vége olykor egy másik folyamat, amelyet már más lapon kidolgoztak, tehát számos ismétlődés elkerülhető egy ilyen szimbólum alkalmazásával

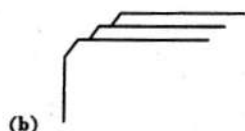
Tárgyak szimbólumai:

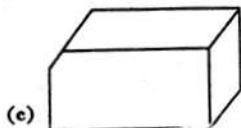
Dokumentum; bármely papír dokumentum, pl. könyv, számítógéppel nyomtatott szöveg, 7,5 x 12,5 cm méretű katalóguslap stb.

Lyukkártya;

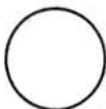
4-5 db lyukkártya;

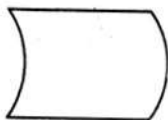
Lyukkártya-sorozat;

Lyukszalag; kb. 25,4 mm /1 hüvelyk/ széles papirszalag, amelyet a lyukszalagos írógépek /vagy a telergépek/ lyukasztanak

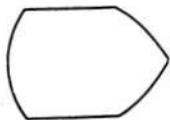
Mágnesszalag; egy orsó jele, amelyen alul a lefutó szalagot jelölik

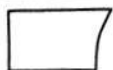
Mágnes tárcsa - mágnesdob, közvetlen hozzáférésű tárolók; a mágnesszalag közepén lévő információ csak akkor érhető el, ha a szalagot félig átcseréljük; egy mágnesdobon vagy mágnes tárcsákon lévő információ viszont "közvetlenül elérhető", így az ilyen memóriák elérési ideje sokkal rövidebb, sokkal kedvezőbb, mint a mágnesszalagé

On-line billentyűzet; a computer saját beavatkozó /bemeneti/ íróbillentyűzetét /és írógépét is/ jelenti

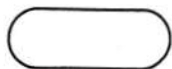

Megjelenítő /display/; ez tv-szerű képcső, amely adott esetben kimenetként használható

Összeadó gép szalagja; a bankok ügyvitelében van szerepe

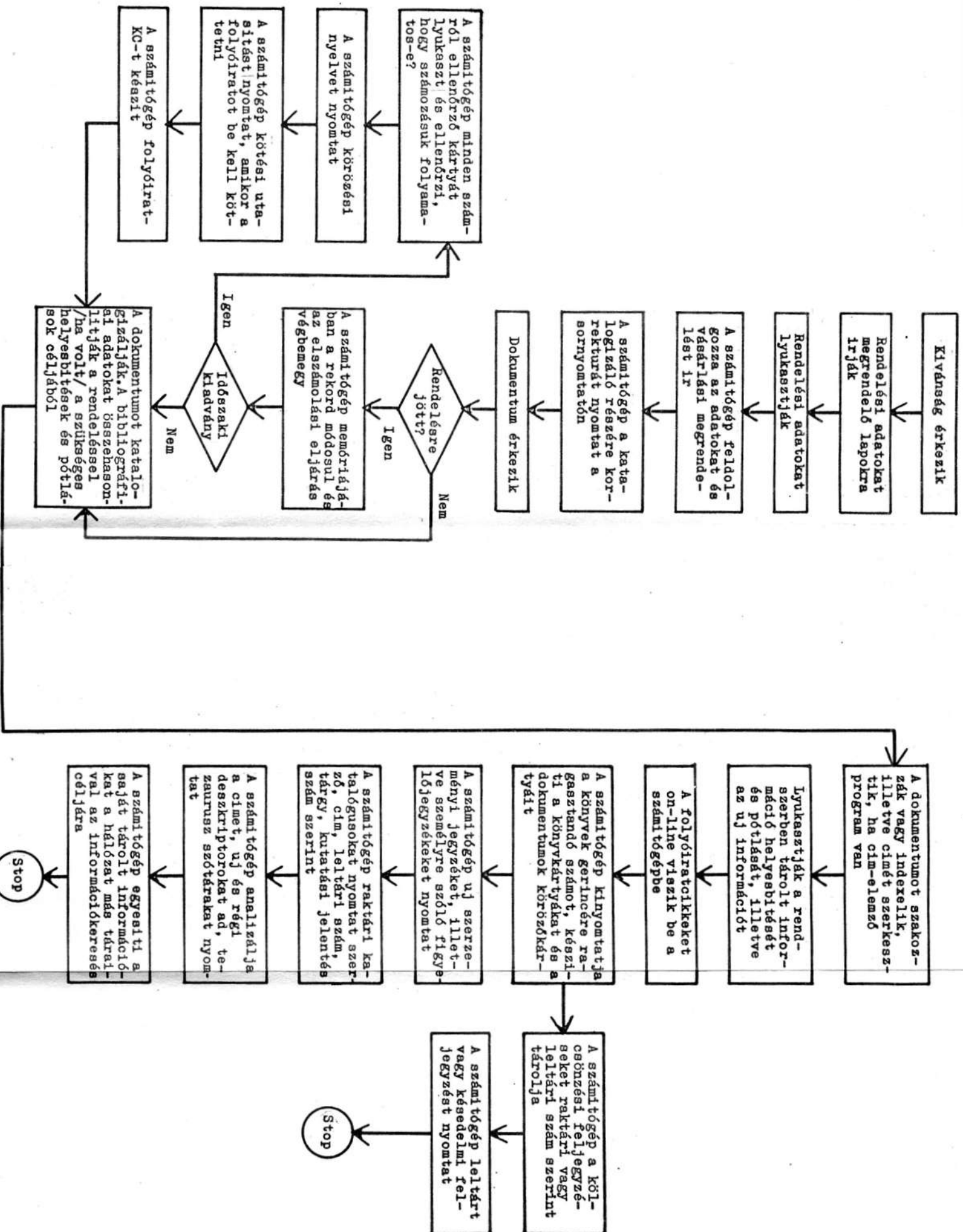
Egyéb szimbólumok:

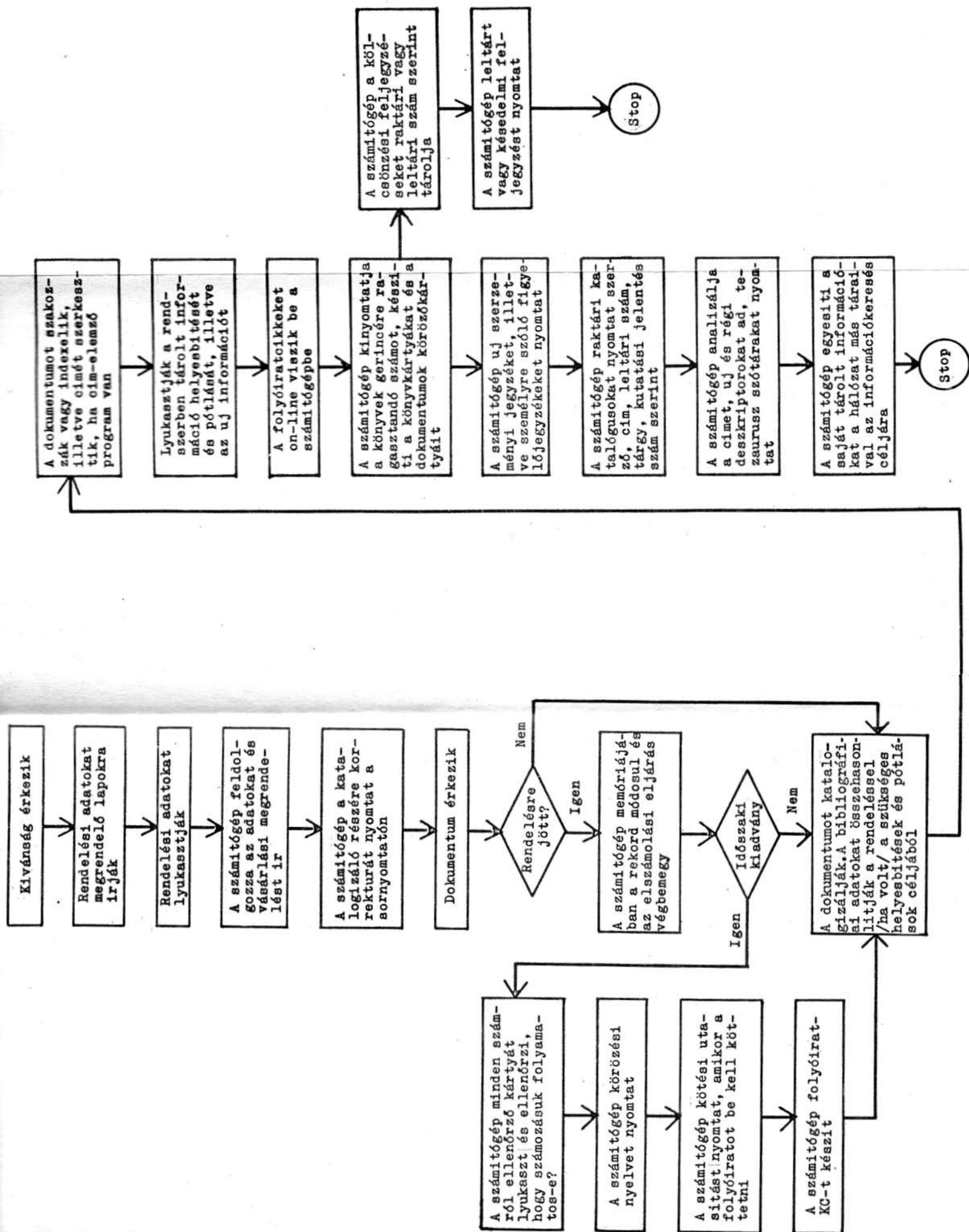
Végállomás; a folyamat elején és végén alkalmaznak. Egy folyamatnak egy eleje van, de feltételektől függően több vége is lehet

Kapcsolójel; összekötő vonalak helyett azonos oldalon egy távolabbi pontig való összeköttetést jelöl, tehát mindenkor párosával áll, jelezve, hogy hova megy az összeköttetés

1. ábra
A feldolgozás folyamatábrája

1. ábra
A feldolgozás folyamatábrája

Más lapra vonatkozó kapcsolójel; ua. mint a kapcsolójel, de az összeköttetése egy másik lapra vonatkozik /amelynek lapszámát fel kell tüntetni/.

Ha a könyvtári munkafolyamatok számítógépes feldolgozásának a tervét akarjuk összeállítani, akkor először vázlatot kell készíteni, majd részletes folyamatábrát, végül az egész program részletes leírását /l. ábra/.

Az alkalmazás könyvtári szempontból főleg a szerzeményezési, katalogizálási és a kölcsönzési munkaterületeken, nem kevésbé a folyóiratokkal kapcsolatos munkák területén lehetséges. Elv, hogy az egyszer valamilyen formában gépi információhordozóra /lyukkártyára, lyukszalagra, mágnesfilmre/ vitt adatot a művek minden feldolgozási és forgalmazási fázisában újra és újra fel lehessen használni, biztosítva ezáltal az egységek megnevezésének állandóságát, azt is, hogy újabb sajtóhibák ne keletkezzenek, végül számos szolgáltatás gyökeres megváltoztatását, megjavítását.

A kötet a gépesítésre való átállás, valamint a távolabbi jövő irányzatainak ismertetésével zárul.

Dezső László

∴

REFERÁTUMOK

KÖNYVEK

21/K/71

001.8:651.926

MAILLOT, Jean:

La traduction scientifique et technique.

/A tudományos és a műszaki fordítás./

Paris, Editions Eyrolles, 1969. 233 p.

A teljesen gyakorlati irányú könyv gondosan kerüli az elvont definíciókat és általánosításokat, és a legkonkrétabb vonatkozásaiban tárgyalja a szakfordítást. A fordítás mechanizmusa ebben a szemléletben lényegesen leegyszerűsödik: fel kell bontani a lefordítandó szöveget alkotóelemeire, tisztázni kell az egyes elemek szerepét, majd a célnyelv szókészletének elemeiből kell most már összerakni a funkcionális szempontból teljesen megfelelő új szöveget, mint ahogyan az a gyár jár el, amely szétszerel egy idegen gyártmányt, megvizsgálja minden egyes géprész működését, hogy azután a saját alkatrészeiből állthasson össze egy ugyanilyen szerkezetet. A leegyszerűbb esetekben megvan a raktárban a pontosan egyenértékű alkatrész /a szavak egyértelműek és a fogalmak megegyeznek/, más esetekben több elemből kell összeállítani egy alszerelvényt /körülírás/, de az is előfordul, hogy előregyártott szerelvényeket kell összeegyeztetni /idiomák/. Ugyanezzel a hasonlattal élve a mérettűrés a fordítás hűségének mértékét fogja kifejezni, az alkatrészkatalógus pedig a szótárnak felel meg. A hasonlat rendszeres továbbfejlesztésével egy egész fordításelméletet lehetne kidolgozni, de a könyv nem erre törekszik, hanem konkrét válaszokat akar adni a fordítások során felvetődő gyakorlati kérdésekre.

A fordításnak és megtanulásának egyik legnagyobb nehézsége az, hogy a legkülönbözőbb problémák egyszerre jelentkeznek, és a kezdő fordító nehezen ismeri fel viszonylagos jelentőségüket, kölcsönös kapcsolataikat. A könyv első öt fejezete elsősorban ehhez nyújt segítséget azáltal, hogy részletesen tárgyalja a szakkifejezések és a fogalmak egyezését és eltéréseit, a különböző nyelvekben előforduló szinonimák és változatok kérdését, a félrevezető alaki hasonlatosságokat, az egymást csak részben fedő fogalmakból származó nehézségek kikerülését és azokat az eseteket, amikor nem egyeznek a két nyelvben a fogalmak. Ezek a kérdések lényegileg a szótárhasználatra vonatkoznak. A következő négy fejezet általánosabb kérdésekkel, a nyelv struktúrális felépítésével, a szóképzéssel, az összetett kifejezésekkel és a stilussal foglalkozik, és az ezeket követő 10. és 11. fejezet tárgya a nyelv és a nemzet közötti kapcsolat, a nyelvi sajátságok komplexuma.

A szakfordító szoros kapcsolatban van a tájékoztatással és a dokumentációval, és ilyen irányú igényeit igyekeznek kielégíteni a következő fejezetek, amelyek a szótárakat és a kézikönyveket, a terminológiai kérdéseket, a szabványosítást és a dokumentációt, az átirási elveket és szabályokat tárgyalják.

Az utolsó öt fejezet igen hasznos felvilágosításokat ad a mértekegységekről, a különböző jelölésekről, rövidítésekről, a francia és a nemzetközi szervezetek nevének rövidítéséről, a tipográfiával kapcsolatos kérdésekről, a fordítások kialakjáról és végül a kémiai elnevezésekről.

Minden egyes fejezetben francia, angol /brit és amerikai/, német és orosz nyelvű példák érzékeltetik a tárgyalta kérdéseket.

/Szabó György/

22/K/71

022.433

GAWRECKI, Drahoslav:

Compact library shelving.

Chicago, American Library Association, /1968./ XIII, 185 p.

/LTP Publications. No.14./

A tömör raktározás, tehát a rendkívül értékes könyvtári raktári tér minél gazdaságosabb felhasználása - érthető okokból - világszerte a szakmai érdeklődés előterében áll és viszonylag gazdag szakirodalommal rendelkezik. A sokrétű, bonyolult kérdéssel kapcsolatos első, igényes rendszerezést a szerző adta 1960-ban, szlovák nyelven megjelent háromrészes tanulmányában.* Erre figyeltek fel az USA-ban, s angol nyelven publikálták 1968-ban.

A kötet érdekessége még, hogy függelékben közli F.N. PASCSENKO, Ake KROMNOV, Björn TELL, F.J. HILL és R.H. MÜLLER szakíróknak a könyv megjelenése előtt a különböző könyvtártudományi folyóiratokban a tömör raktározás lényegéről, elvi, gyakorlati kérdéseiről, típusairól, s e tárolási rendszer gazdaságosságáról szóló első leírásait és fejtegetéseit.

* Nové regálové zařízeni v zahraničních knihovnách. 1-3. Martin, Matice Slovenská, 1960. 3 db. /Prírůcky pre výstavbu a zaříadenie knižníc./

GAWRECKI nem törekszik arra, hogy a tömör raktározás minden vonatkozását felfedje. Erre ez idő szerint talán nincs is lehetőség, hiszen egy most alakuló, fejlődésben lévő kérdésről van szó, amelynek jelentősége a maga részleteiben országonként más és más. Éppen ezért elsősorban a tömör raktározás elvi kérdéseit kívánja tisztázni. Gondosan felméri a szerző a tömör raktározás általános jellemzőit, majd a legfőbb típusokat ismerteti a gördülő állványok, illetve szekrények mozgatási iránya és módja szerint. Külön fejezetben foglalkozik a forgópántos rendszerekkel, mint amilyen a három párhuzamos állványrendszerű Snead and Co.-féle, s 1951-ben a chicagói Midwest Interlibrary Centerben /Középnagyati Könyvtárközi Központ/ létesített berendezés vagy az Art Metal Co. négy párhuzamos állványsorral rendelkező megoldása. Leírja a fiókos rendszereket /Hamilton Comp. Ames Stor-Mor stb./, továbbá a síneken a tárolóhelyről az állványok /szekrények/ tengelyének hosszanti irányában, illetve az állványok tengelyére merőlegesen kimozdítható típusokat /"parallel and perpendicular sliding cases"/, valamint ezeknek a típusoknak gépi- és kéziérővel mozgatott változatait /Compactus Ingold stb./.

GAWRECKI minden esetben rámutat az egyes rendszerek előnyeire, hátrányaira és összehasonlítja az új típusokat a hagyományos állvány-elrendezésekkel, kimutatva azonos területen az új rendszer különböző változatai révén elérhető tárolási kapacitás-növekedést. Mondanivalóját e számításokon kívül érdekes rajzokkal, sémákkal, vázlatokkal, képekkel egészíti ki a könnyebb megérthetőség kedvéért. A kiadvány külön érdeme a bibliográfiai utalások gazdagsága és pontossága.

A tanulmány utolsó fejezete a Szovjetunióban és Csehszlovákiában a tömör raktározással kapcsolatos új utakat, törekvéseket és megvalósításokat - G.V. MEYENDORF, H. MAYERHÖFER, D. GAWRECKI és mások elgondolásait ismerteti.

Összegezve az elmondottakat: GAWRECKI fontos, érdekes könyvvel gazdagította a szakirodalmat. Leírásai, vizsgálódásai, mérései, egybevetései alkalmasak arra, hogy tömör raktározási kérdésekben döntésre hivatott könyvtárosokban a szakmai állásfoglalás kialakítását alkotó módon előmozdítsák.

/Tombor Tibor/

FOLYÓIRATCIKKEK

A Metodika a technika információ
című folyóirat tematikus számot
szentel a tájékoztatási szakem-
berek képzésének. Cikkeit most

a 127/71 - 133/71

számu referátumok ismertetik.

127/71

007:659.2:378.4/437/

Bevezető a Metodika a technika információ c. folyóirat tematikus
számához, amely a tájékoztatási munkatársak képzésével foglalkozik.
/Úvodem k tematickému číslu MTI o výchově informačních pracovníků./
- MERTA, A. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.1-2.

Nem véletlen, hogy a folyóirat szerkesztősége tematikus számot szentel a tájékoztatási szakemberek - kutatók, operatív dolgozók és könyvtárosok - képzésének. Ma minden fejlett államnak szüksége van a rekognoszkativ - tudományos, műszaki, szakmai -, a kulturális-esztétikai és a közéleti információk optimális kommunikálására. Ezzel szemben a könyvtáros- és a tájékoztatási szakemberképzés tantervei világszerte és Csehszlovákiában egyaránt korszerűtlenné váltak. A humán képzettségű könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek gyakran tanács-talanul állnak a kibernetikus tájékoztatási rendszerekre való áttérés kényszere előtt. Nincsenek meg a szükséges matematikai, statisztikai, információelméleti, matematikai nyelvészeti, szociológiai és szociálpszichológiai ismereteik. Könnyen belátható, hogy a helyzet javításához a képzés korszerűsítésén keresztül vezet az út. Csakhogy az informatika új, még mindig a születés állapotában lévő tudományág. Nem volt még ideje átmenni az ún. konstitúciós időszakon. Viták zajlanak létjogosultsága, jellege tekintetében. Mindez a képzés területén óriási nehézségeket okoz. Várni mégsem szabad. A tematikus számban közzétett tanulmányok a képzés problematikájának megoldására alternatív javaslatokat tesznek, s a szerző reméli, hogy a képzés nyomasztó kérdéseinek megoldását gyakorlatilag előrevívó vita alakul majd ki.

/Futala T./

128/71

007:659.2:378.4/437/

A tájékoztatási szakemberek képzésének kérdései Csehszlovákiában. /Otázky výchovy informačních pracovníků v CSSR./ - KOFNOVEC, L.
= Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.3-14.

A szerző a tájékoztatási szakemberek képzésének csehszlovákiai rendszerét az alábbi keretekben látja megoldandónak:

általános és szakosított informatikai tanfolyamok;

általános és szakosított középiskolai szintű informatikai képzés;

egyszakos, kétszakos és szakosított, posztgraduális egyetemi szintű informatikai képzés;

kutatóképzés /aspirantura/.

A felső szintű képzésen belül a kétszakos képzés megoldása a leg-sürgetőbb. Ellentétben egyéb szakemberekkel, hitet tesz a "tisztá", azaz egyszakos egyetemi képzés fenntartásának szükségessége mellett, bár elismeri, hogy ilyen képzettségű szakemberekből viszonylag kevés-re van szükség.

Ezután számításokat végez a kiképzendőek számára és szintjére vonatkozóan, a különféle típusú tájékoztatási intézmények optimális létszámából és a létszámok optimális képzettségi összetételéből kiindulva. /Igy pl. az ágazati tájékoztatási intézményben 50, a szakmaiban 10, a vállalatban 3 dolgozóval számol./

Véleménye szerint jelenleg 514 /ebből a Cseh SzK-ban 410/ egyszakos, 1344 /ebből a Cseh SzK-ban 1080/ kétszakos felsőfoku, valamint 743 /ebből a Cseh SzK-ban 590/ középfoku végzettségű munkatársra lenne indokoltan szükség a tájékoztatási intézményekben.

Ha ehhez hozzászámítjuk a kiesők folyamatos utánpótlásából keletkező szükségletek kielégítését is, akkor csupán a Cseh SzK-ban 1975-1985 között évente kb. 60 egyszakos, kb. 130 kétszakos egyetemi végzettségű és kb. 70 középiskolai végzettségű munkatársat kellene kiképezni. /Később a beiskolázást természetesen csökkenteni kell./

A valóság ezzel szemben az, hogy a prágai egyetem évente kb. 20 egyszakos hallgatót bocsát ki, és a jelenleg rendelkezésre álló kapacitás nem teszi lehetővé több hallgató felvételét.

/Putala T./

Tájékoztatási szakemberek egyetemi képzése. /K vysokoškolskému vzdělávání informačních pracovníků./ - CEJPEK, J. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.15-34.

Az egyetemi tájékoztatási szakemberképzés megszervezésénél, illetve továbbfejlesztésénél - a szerző szerint - az alábbi elméleti megfontolásokból kell kiindulni:

1. A képzést az információs kommunikáció területén végzett szakmailag kvalifikált gyakorlati munkához szükséges tudományos módszerek elsajátításaként, sokféle ismeret, gyakorlati készség és jártasság megszerzéséeként kell felfogni.

2. Az információs kommunikáció a társadalmi kommunikációnak a dokumentumgráfiai információs forrásokat közvetítő része. Ha az információs kommunikációban elő is fordul a szóbeli kommunikáció, az közvetlenül azokon a dokumentumokon alapszik, amelyek az információk meghatározott időre, változatlan formában való megőrzésére és sokszoros felhasználására szolgálnak.

3. A képzés "kristályosodási magja" az informatikai képzés. Az informatika körülhatárolása a javasolt képzés szempontjából a következő: olyan társadalomtudományi diszciplína, amely abból a célból tanulmányozza a dokumentumgráfiai információk társadalmi cseréjének és közvetítésének tulajdonságait /nem a tartalmukat!/, strukturáját és törvényszerűségeit, hogy a társadalom információs megismerési szükségleteivel összhangban álló optimális információs-kommunikációs rendszert hozzon létre.

Ez azt jelenti, hogy az informatika az információk keletkezésének, terjedésének, biztosításának, beszerzésének, analitikus-szisztematikus feldolgozásának, tárolásának, megőrzésének és közvetítésének kérdéseit tanulmányozza, illetve ezzel kapcsolatban a tevékenységek irányítását, szervezését, módszertanát, technikáját és történetét. Az informatika szorosan kapcsolódik a társadalmi kommunikáció elméleteihez, amelyek a társadalmi kommunikáció folyamatát a legkülönbözőbb aspektusokból tanulmányozzák.

4. A társadalom megismerési folyamatának típusait tekintve, az informatika egyaránt foglalkozik a tudományos és a kulturális információs kommunikációval, annak különféle tevékenységeivel és rendszerével. E két szféra kölcsönösen kapcsolódik egymáshoz, noha relatíven önálló egészet is képez, amelyet a társadalmi munkamegosztás történetileg alakított ki. A kettő egyensúlyának biztosítását a sokoldalú emberi személyiség kialakításának szükségessége követeli meg.

5. A csehszlovákiai körülmények közepette különösen fontos: meg kell szüntetni a szubjektív-objektív ellentéteket a hagyományos könyvtári és bibliográfiai, illetve a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység között, nem szabad megengedni, hogy a két tevékenység elmélete és gyakorlata külön-külön vágányon fusson.

A tájékoztatási szakemberek képzésének három alapvető összetevője van, nevezetesen az informatikai, a szakterületi és a nyelvi összetevő.

Az informatikai összetevő korszerű oktatása megkövetelné a hagyományos könyvtárosképzési programok és az informatika legújabb eredményeinek integrálódását. /Ehelyett a legtöbb felsőoktatási intézmény vagy informatikai ráfejeléssel vagy párhuzamos informatikai studiummal kísérletezik a hagyományos programok többé-kevésbé való megtartása mellett, ami zsákutca./ A korszerű informatikai oktatási program az alábbiak érvényesítését követeli meg:

1. Már a studium elején meg kell ismertetni a hallgatót a társadalmi kommunikáció elméleteivel, a társadalom megismerő tevékenységével foglalkozó tudományágakkal, hogy problémaérzékelése kialakuljon.

2. Ezt követően kell kialakítani benne az informatikai szaktudást. A szaktárgyak azonban nem vállalkozhatnak az informatika egyik-másik területének teljes bemutatására és elsajátíttatására, inkább csak annak a helynek megértetésére, amelyet a dokumentumgráfiai informálás folyamatában betöltenek. Nem szabad eközben megfélekezni a kapcsolatok felvázolásáról és a didaktikai követelményekről.

3. A sajátos informatikai tárgyak két többé-kevésbé önálló tárgy-csoportra bonthatók. Az egyik csoport a bevezető tárgyak folytatásaként és elmélyítéseként fogandó fel. Elméleti és módszertani biztonságot ad a hallgatónak a másik, részben-egészében alkalmazott és technológiai jellegű tantárgycsoport elsajátításához.

4. Ehhez járul még a szabadon választható és a fakultatív tárgyak csoportja, amely a specializálódás útján indítja el a hallgatót.

A szakismereti összetevő biztosítása nagyon bonyolult kérdés. Nemcsak a képzés megszervezése szempontjából az, hanem a szociológiai mobilitás szempontjából is, kivált ha a szakismereti összetevő - érteke, alapossága, elmélyültsége folytán - meghaladja az informatikait. A különféle lehetőségek előnyeit, hátrányait és az információs munka szempontjából való realitását tekintve, a kétszakos és a ki-egészítő képzés látszik Csehszlovákiában a legjárhatóbb utnak. /A különféle lehetséges kombinációkat a tanulmány részletesen taglalja./

A nyelvi összetevő fontossága és szintje az információs munkakörök függvénye. Annyi bizonyos, hogy az újabb nemzedékek nyelvtudásával komoly problémák vannak. Hogy miként kell a jövő tájékoztatási munkatársak idegen nyelvtudását elősegíteni, arra vonatkozólag további felméréseket kell végezni.

Végül szó esik még - az eddig felsorolt elveknek a képzésben történő realizálásával kapcsolatban - a tanulmányok differenciálásáról, a differenciálás szükséges és lehetséges mértékéről stb.

/Futala T./

130/71

007:659.2:378.2/437/

Az informatika oktatásának aspiráns programja. /Aspirantský program výuky informatiky./ - ČIGANIK, M. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.35-44.

Csehszlovákiában eddig nem alakult ki a szakirodalmi tájékoztatás legfejlettebb válfaja, amelyet analitikus tájékoztatásnak lehet nevezni. /Ennek termékei a következők lehetnek: egy-egy problémakör pillanatnyi helyzetéről készített tanulmányok, tanulmányok a megismerés "fehér foltjairól", trendtanulmányok, tanulmányok a döntések előkészítéséhez, a legújabb ismereteket és fejlődési trendeket általánosító tanulmányok, az információkat a közvetlen felhasználás és a távlati fejlődés szempontjából osztályozó tanulmányok./

Az ilyen tevékenység megszervezésére, szélesebb körű oktatására, illetve magának a tevékenységnek az elvégzésére megfelelő szakembereket kell kiképezni. E célra az aspirantúra bevezetése látszik a legalkalmasabbnak. A csehszlovákiai viszonyok 15 év távlatában e képzésen belül

1. az elméleti /kutató/;
2. a számítógépi /computeres tájékoztatási rendszerek/;
3. az alkalmazott informatikai /tájékoztatási rendszerek/;
4. az irányítási /tájékoztatási központok vezetése/

specializációt kívánnak meg. /A tanulmány a továbbiakban részletezi az egyes specializációk tartalmát és megadja azt a szakirodalmat, amely alapját képezhetné az aspiránsok tanulmányi programjának./

A képzés jellege megköveteli, hogy ezt a studiumot a természettudományi karra telepítsék, s abban több természettudományi tanszék, a társadalomtudományi kar több tanszéke, így - pl. Prágában - mindekelőtt a Katedra knihovedy a vedeckých informací /Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék/, valamint - szükség szerint - műszaki, természet- és társadalomtudományi kutatóintézetek vegyenek részt. Pozsonyban fennáll a lehetőség az aspiránsképzés, illetve annak egyik másik specializációja gyors megindítására, minthogy a természettudományi karon Kabinet informatiky /Informatikai Kabinet, később Intézet/ felállítását tervezik.

/Futala T./

131/71

007:659.2:378.046.4/437/

Speciális informatikai posztgraduális studium. /Specializovaný postgraduální výuka v informatice./ - WIESENBERGER, I. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.45-55.

A posztgraduális studium fogalma alá tulajdonképpen háromféle studiumot szoktak besorolni, um.

a ráfejelő képzést, amely másféle vagy rokon felsőfoku képzettségre építi rá az újabb szakismereteket;

a szorosan vett posztgraduális képzést, amely a megszerzett felsőfoku képesítést fejleszti tovább, mégpedig vagy általános vagy speciális jelleggel. Ez a specializálódás történhet munkakör vagy tárgy szerint, esetleg a kettő kombinálásával;

a tudományos képzést /doktori studiumok, aspirantura, kandidatura/.

A szorosan vett posztgraduális képzést Csehszlovákiában miniszteri utasítás szabályozza /49/1967/. Ilyen posztgraduális studiumot eddig az orvosok, a vegyészek, a mezőgazdászok és a közgazdászok számára szerveztek.

A prágai Karlová Universita /Károly Egyetem/ Katedra knihovedy a vedeckých informáci /Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék/ mindaddig csupán a ráfejelő képzést honosította meg. Ennek keretében eddig egy könyvtáros /1964-65/, két informatikai /1966-67 és 1967-68/ és egy vegyes /1969-70/ ráfejelő tanfolyamot szerveztek. E két éves tanfolyamoknak nem volt túlságosan nagy vonzóerejük. Részben, mert túl hosszúak voltak, részben mert különféle előképzettséggel rendelkezők nyerhettek felvételt, ami egyesek számára ezeket, mások számára meg azokat a tárgyakat tette túl nehézzé, vagy megfordítva: túl könnyűvé, semmi újat nem mondóvá.

A szükségletek azt jelzik, hogy az informatikában is teljeskörű posztgraduális képzési rendszert kell kialakítani. Az eddigi ráfejelő képzés idejét le kellene szállítani egy évre, és a felvételeknél ügyelni kellene arra, hogy legalábbis rokon előképzettséggel rendelkezőből álljanak az egyes évfolyamok. A szorosan vett általános jellegű posztgraduális képzést a korábban végzett informatikusok rendszeres továbbképzésévé kellene fejleszteni. A speciális jellegű posztgraduális képzés lehetőségei közül mindenekelőtt a munkakör szerint utolsóéves hallgatói - társadalomtudományi, illetve természettudományi-műszaki csoportosításban - jelentkezhetnének e studium elvégzésére, amelyet a diplomájuk megszerzése utáni egy év alatt el is végeznének. További, bevezetésre javasolt lehetőség a meghatározott intézménycsoportok szerinti /könyvtárak, tájékoztatói intézmények, kiadók, továbbá publicisták, muzeológusok/, valamint meghatározott irányzatok szerinti /pedagógiai, elméleti-kutatási, számítástechnikai, rendszerelméleti stb./ specializált posztgraduális képzés. A tárgy szerinti specializáció, minthogy egy kis országban egy-egy szűk tárgykörben meghirdetett tanfolyamra kevés jelentkező akadna, nemzetközi megoldásra vár. Részben e hiányok pótlására, részben a kutatók és az oktatók utánpótlására kell az önálló tudományos képzést megszervezni.

/Futala T./

Tudományos és műszaki információk oktatása könyvtáros középiskolában. /Výuka vědeckých a technických informací na střední knihovnické škole./ - KROUPOVÁ, Z. - GUBISOVÁ, B. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.57-64.

Az 1967 óta tartó előkészületek után az 1969/70-es tanévben Prágában a könyvtáros középiskolán kiegészítő jellegű képzést indítottak a tudományos-műszaki információk témaköréből. A kétéves tanfolyamra középiskolai és szakközépiskolai érettségizettek jelentkeztek. A felvételi vizsga idegen nyelvi írásbeliből, intelligencia tesztből és a felvételi bizottsággal folytatott beszélgetésből állt. A felvételi vizsgákon maximálisan 135 pontot lehetett elérni. Ezt a pontszámot 8 pályázó közelítette meg. 19 pályázó 70-100 pontot ért el, 25 pályázó 70 pont alatt maradt. Különösen a választott idegen nyelv /ez lehetett angol, francia vagy német/ ismeretének színvonala volt alacsonyabb a feltételezetténél. /Az orosz nyelv legalábbis közepes szintű tudását Csehszlovákiában minden érettségizettnél adottnak veszik./ Végülis a tanfolyamra 32 hallgatót vettek fel.

Az előkészítő munkák azért huzódtak el, mivel előzetesen ki kellett dolgozni az ilyen típusú végzettség hozzávetőleges pályaképét, illetve ezek alapján a tanterveket. Továbbá helyet kellett biztosítani a végzettek számára a bértáblázatokban is.

A tanfolyam tanterve a következő:

Tantárgy	I.évf.	II.évf.	Összesen
1. Az információs források ismerete	6	5	11
2. A tudományos-műszaki tájékoztatás szervezete	2	2	4
3. Az információs folyamatok racionalizálása	4	3	7
4. Bibliográfia és dokumentáció	2	5	7
5. Tanulmányi és elemző tevékenység	-	2	2
6. A tudomány és a technika fejlődése	2	-	2
7. A középiskolában tanult idegen nyelv - mint első élő nyelv - továbbtanulása /e nyelvek között már természetesen szerepel az orosz is/	3	3	6
8. A második élő idegen nyelv /választott nyelv/	5	5	10
9. Gépírás	2	2	4

Tantárgy	I.évf.	II.évf.	Összesen
10. Testnevelés	2	1	3
11. Szakmai gyakorlat	4	4	8
Összesen	32	32	64
Nem kötelező tárgyak:			
Idegen nyelvű társalgás	2	2	4
Matematika	2	2	4

A tapasztalatok szerint a hallgatóság tanulmányai kezdetén igen nehezen értette meg a szakmai tárgyakat, nehezen érzékelte a szakirodalmi tájékoztatás célját és lényegét. Ez azt mutatja, hogy a középiskolákban ilyen vonatkozásban a diákok egyáltalán nem kapnak eligazítást, indítást. Valójában a véletlen, illetve a szülők előzetes értesülései következtében jelentkeztek a későbbi hallgatók erre a pályára. A tanári kar - lévén ez kísérleti vállalkozás - különös gondot fordított a nehézségek áthidalásán. A szerzett tapasztalatokat is figyelembe véve, a szükségesnek bizonyuló tantervi módosítások végrehajtása után 1970/71-től újabb évfolyamokat indítanak.

A szerzők véleménye szerint ezt a képzést át kellene telepíteni a nappali középiskolai keretekbe, mivel a ráfejelő tanfolyamokkal nem lehet kielégíteni a fokozódó - elsősorban mennyiségi - szükségleteket.

/Futala T./

133/71

007:659.2:378.4/437/

Okozhatnak-e katasztrófát a képzés problémái a szakirodalmi tájékoztatásban? /Mohou problémy výchovy zavinit katastrofu ve VTEI?/ - TOMAN, J. = Metodika a technika informací, 12.k. 3.sz. 1970. p.65-76.

Kb. 1960-ig a tájékoztatási intézmények személyzeti politikájában a kiválasztás első ismérve az idegen nyelvtudás volt. Az informatikai és az ellátandó területre vonatkozó ismeretek elsajátítását leginkább a gyakorlattól remélték. Az akkori idők körülményeinek összejárása folytán /nevezetesen: viszonylag bőséges kínálat az idegen nyelvtudással rendelkezőkből, az alkalmazott dokumentációs technika egyszerűsége stb./ a tájékoztatási intézményekben feladataiknak többé-kevésbé színvonalasan megfelelő munkatársi kollektívákat lehetett kialakítani.

Azóta azonban az informatika komplex tudománygá fejlődött, a gyakorlat is új alapokra kezd helyeződni. Számos posztan az ellátandó területnek megfelelő közép-, sőt felsőszintű szaktudás kell.

A tájékoztatási intézmények mind több nehézséggel küzdenek a személyzeti politikában. Az idegen nyelveket jól tudó munkatársak lassan nyugdíjba mennek, a közép- és fiatal generáció nyelvtudása szerényebb, s aki közülük tud is nyelveket, másutt nagyobb karriert futhat be. A felsőfoku könyvtáros- és tájékoztatási szakemberképzés rendkívül kevés új szakembert produkál. Ezek felkészültsége is korszerűtlen, ráadásul egyszakos. A képzés hibáit mindenki látja, bírálja, ám eddig alig történt valami a reform érdekében.

A "nyelvtudás - informatika" és a "szakismeretek - informatika" típusú felsőfoku képzettség megszerzésének lehetővé tétele biztos kiutat jelentene. A "szakismeretek - informatika" típusú képzettséghez hozzáértendő az idegen nyelvek valami módon és meghatározott fokon való elsajátítása is.

A "nyelvtudás - informatika" típus megvalósítását az egyetem máris vállalhatná, úgy, hogy tantervi korszerűsítést és tömörítést hajt végre, s ezzel kb. 2 és fél év lenne felszabadítható két idegen nyelv színvonalas elsajátítására.

A képzési problémák megoldásával egy pillanatot sem szabad várni. Sőt: kérdés, hogy nem késő-e máris, mivel a mai intézkedések tulajdonképpen csak 1977-ben hozzák meg az első eredményeket.

/Futala T./

134/71

02:377.6

A könyvtárosok részdíós oktatása - állandó szükséglet. /Part-time education in librarianship - a continuing need./ - STANDLEY, A.E. = Library Association Record, 72.k. 3.sz. 1970. p.91-92.

A könyvtárosok képzésének, továbbképzésének egyik lehetséges formája - a nappali, un. teljes képzés / = full-time education/ mellett - a rövidebb időtartamu, un. részdíós / = part-time education/ tanfolyam-rendszerű képzés. A részdíós könyvtárosképzés állandó, folyamatos szükséglet, különösen a nem közművelődési könyvtárakban. Az oktatás megvalósítása érdekében célszerű lenne könyvtárügyi részdíós oktatási központokat létesíteni, melyeket a nappali tagozatos könyvtárosképző intézmények és egyéb könyvtárügyi szervezetek támogatnának. A részdíós továbbképzés rövid tanfolyamait rendszeresen, korlátozott számban a sűrűn lakott területek központjaiban kellene megszervezni.

A részdíós könyvtáros tanfolyamok - mindenkor az angliai viszonyokat véve figyelembe - a következő lehetőségeket nyújthatnák a könyvtárosok részére:

könyvtáros vizsgára való előkészítés olyanok számára, akik bármilyen okból nem tudnak a nappali oktatásban résztvenni; természetesen itt a vizsga követelménye és a tananyag ugyanaz, mint a nappali képzésnél ;

tervszerű, rendszeres rövid kurzusok szervezése valamilyen könyvtárosi képzettséggel már rendelkező, bármilyen típusu könyvtárban dolgozó könyvtárosok számára;

könyvtáros tanfolyamok olyanok számára, akik valamilyen más - rendszerint műszaki - magasabb képzéssel már rendelkeznek;

az ASLIB /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztató Irodák Szövetsége/ által rendezett bevezető kurzusokhoz hasonló tanfolyamok rendezése;

ad hoc, tehát alkalmasszerű, például hétvégi konferenciák olyan témákról, amelyek iránt éppen érdeklődés állapítható meg;

tájékoztató nyújtása a könyvtárügy egyes kérdéseiről például kis iparvállalatok képviselői számára.

/Moravék L./

135/71

02:778.1

A könyvtári fotomásolatok költségeivel foglalkozó bizottság beszámolója. /Report of the photocopying costs in Libraries Committee./
- SULLIVAN, R.C. = Library Resources and Technical Services, 14.k. 2.sz. 1970. p.279-289.

Az ALA /American Library Association = Amerikai Könyvtári Szövetség/ bizottságot hozott létre a fotomásolatok költségeinek megvizsgálására, a könyvtári fotolaboratóriumok árkalkulációs tevékenységének tanulmányozására. E bizottság célul tűzte ki nemcsak a műszaki költségek számbavételét, hanem a kapcsolódó ügyviteli munka és más szolgáltatások költségeinek vizsgálatát is. A fotomásolatok költségeivel foglalkozó bizottság kérdőíves adatgyűjtéssel kezdte munkáját: az 1966-ban megjelent Directory of Library Photoduplication Services c. kézikönyvben szereplő 124 könyvtártól kért be adatokat az alábbi kérdésekre:

1. Ingyenes-e az árkalkuláció?
2. Felszámítja-e a könyvtár ügyfeleinek a dokumentum azonosításának és fotolaboratóriumba való szállításának költségeit?
3. Milyen költségtényezőket vesznek figyelembe a fotomásolatok árának megállapításánál?

109 könyvtár válaszolt a kérdésekre. Az első kérdésre tulnyomórészt igenlő válasz érkezett, csupán három könyvtár számít fel külön díjat az árkalkulációért. A második kérdés válaszaik nem voltak ilyen egyértelműek. 89 könyvtár felszámít, 20 nem számít fel azonosítási vagy szállítási költséget. Egyes könyvtárak kötetenként 20-25 centet, mások 10-30% kezelési költséget számítanak a fotomásolat árához, s vannak munkaidőt /pl. óránként 5 dollárt/ számlázó könyvtárak is. A könyvtárak nagysága és jellege, olvasóköri és szolgáltatásai különbözősége következtében a harmadik kérdésre adott válaszok mutatták a legnagyobb változatosságot. A kérdőíven felsorolt 11 költségösszete-

vő közül a következők fordulnak elő a legnagyobb százalékban:

munkabér	55%
anyagok	66%
felszerelés beszerzési, kölcsönzési díja és értékcsökkenése	44%
karbantartás Xerox 914 vagy hasonló másolóképek esetében	25%
postaköltség	19%
egyéb költség	17%

gyakorisággal szerepel a megkérdezett könyvtárak árkalkulációiban.

A könyvtáraknak kevesebb mint fele képes bevételeiből fedezni a szolgáltatások költségeit. Ez megfelel a tárgyban korábban készített felmérések adatainak. Xerox 914 és hasonló másológépek esetében rendszerint felszámítják a munkadíjat és az anyag kikeresésének költségeit, a könyvelési költségeket azonban nem. Minél nagyobb egy könyvtár és használóinak köre, annál nagyobb az igénybevétele, s ezzel arányban törekednek a valóságos költségek érvényesítésére a fotomásolási árakban. A fotomásolás árával foglalkozó, korábban megjelent közlemények is feltárták, hogy a fotomások előállításához olyan indirekt, rejtett költségeket is jelent, amelyeket a nagyközönség nem ismer /pl. ügyvitel, érdeklődőknek válaszadás, könyvek kikeresése a raktárból, könyvek visszaosztása, a gyakran helytelen vagy elégtelen bibliográfiai adatok azonosítása stb./.

A History c. folyóiratban 1968-ban megjelent, az angliai fotomásolás helyzetét elemző tanulmány szerint, ha a fotomásolat-szolgáltatás idejét a jelenlegi több hónapról sikerülne legfeljebb egy hétre rövidíteni, a könyvtári olvasótermek igénybevételét jelentős mértékben csökkenteni tudnák a kiadások emelése nélkül. E tanulmány javasolja a British Museum fotomásolási árrendszerének megváltoztatását, az önálló rendszer bevezetését, különösen a nagy, kereskedelmi jellegű megrendelések esetében, továbbá kétszeresére felemelt áron az expressz mikrofilm és fotokópia szolgáltatás megvalósítását.

A Német Szövetségi Köztársaságban az egyetemek közötti könyvkölcsönzés kikészítései érdekében az egyetemi hallgatók költségtérítéssel rendelhetnek olcsó xerox másolatokat. Hollandiában Dagmar olvasógépeket vásárolhatnak az egyetemi hallgatók állami árhozájárással.

A könyvtári fotomások költségeivel foglalkozó bizottság a tanulmányában végső következtetéseket nem von le, ajánlásokat sem ad, csupán begyűjtött adatait, tapasztalatait teszi közzé.

/Tócsa L./

136/71

02.001.5

A könyvtártudományi kutatások néhány célkitűzése. /Objectives./
 - KAHN, A.M.C. = Library Association Record, 72.k. 5.sz. 1970. p.191-193.

Az LA /Library Association = Könyvtári Szövetség/ és az ASLIB /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztató Irodák Szövetsége/ együttesen szemináriumot rendezett a könyvtárügyi kutatások tárgyában, melynek teljes anyagát publikálni fogják. A tanulmány célja, hogy elősegítse a további vitát és kutatást. Maguk az angol kutatási tervek már megjelentek a Library Association Year Bookban.

A cikk szerint az angol könyvtártudományi kutatások célkitűzéseit a következőképpen lehet összefoglalni:

1. könyvtárosok toborzása, kiválasztása, képzése, alkalmazása, továbbképzése;
2. helyes tájékoztatás és megfelelő könyvtári anyag szolgáltatása megfelelő formában, megfelelő helyen, megfelelő személynek, megfelelő időben, megfelelő időre, megfelelő áron;
3. teljes hatékonyság elérése, hogy a könyvtár társadalmi és gazdasági előnyt biztosítson azon közösség számára, amelyet éppen szolgál.

A kutatások terén sok a tennivaló a tájékoztatási szolgálatot illetően, mert itt még nagyon sok az eldöntetlen és tisztázatlan kérdés. A cikk példaként hozza fel, az alább felsoroltak közül melyik a legjobb rendszer és milyen körülmények között: szelektív információ-terjesztés, folyóiratok, tartalomjegyzékek körözeése, eredeti jelentések és dolgozatok, valamint fotokópiák, mikromásolatok, gyorstájékoztató, referálólapok, szerzeményezési jegyzékek szétosztása stb. Súlyos probléma a tájékoztatást igénylők specializált megoszlása szerinti differenciálás, általában a tájékoztatási igények kutatása és elemzése. Mennyiben használjuk fel a folyóiratcikkeken kívül az időszaki sajtó kisebb rovatait: hirdetéseket, az olvasók levelesládáját stb. Egyáltalában milyen messzire tudunk elmenni a tájékoztatási munka kifinomításában?

A tájékoztatás felhasználóival kapcsolatos kutatások köréből két érdekes előadást emlit a cikk. Az egyik arról szólt, hogy a tájékoztatást nyújtó szakember sokszor csak sejtések alapján tud dolgozni és ezeket a sejtéseket a későbbi kutatás vagy igazolja, vagy nem. A másik előadás pedig azt tárgyalta, hogy a tájékoztatást kérő legtöbbször nem tudja azt, hogy milyen, esetleg fontos tájékoztatást nem kapott meg.

Külön kiemeli a cikk, hogy sok még a kutatni való a könyvtárápítéskor és könyvtárberendezés területén is. Állandóan ezzel foglalkozik Angliában az LA Architects Joint Working Party /a Könyvtári Szövetség Építész Munkaközössége/. Állandóan napirenden van sok-sok

részletkérdés /pl. tömör raktározás, kötészet, mikrofilmezés stb./ kutatása is.

A könyvtártudomány terén egyes problémák megoldása nem könnyebb, mint egy nagyon bonyolult matematikai analízis, sőt még magukat a kutatási módszereket is kutatni és értékelni kell. Állandó vita tárgya továbbá a könyvtári statisztika kérdése.

Ma már kiterjedt a kutatás arra a területre is, hogy milyen egyéb tudományok vagy gyakorlati szakmák tapasztalatait lehet felhasználni. Érintkezési pontokat találtak például a könyvtárügy és a szállítmányozási szakma, vagy a közlekedésügy között /csúcsforgalom problémája, a késedelem kérdése, új szolgáltatások költségeinek valószínűségszámítása és számos egyéb kérdés/.

/Moravék L./

137/71

022:727.82

Zavartalan könyvtártervezés és építés. /Trouble-free library planning and construction./ - TATUM, M. = American Libraries, l.k. 9.sz. 1970.okt. p.878-883.

A könyvtári épületek tervezése bonyolult szakmai feladat mind könyvtári, mind építészeti vonatkozásban. Sikeres elvégzéséhez széles körű elméleti ismeretekre és gazdag gyakorlati tapasztalatokra van szükség. A probléma alapja, hogy a könyvtárosoknak minden részletre kiterjedő pontos tervezési programvázlatot kell adniuk az építész számára. Ha nem készül ilyen, vagy hiányosan, illetve rosszul készül el, az építész maga alakítja ki az épületet saját elképzelése szerint. Sajnálatos tény azonban az, hogy a legtehetségesebb és legtapasztaltabb építésztől sem lehet azt kívánni, hogy minden részletre kiterjedő, elmélyült könyvtárismerettel rendelkezék.

A könyvtáros és az építész számára egyaránt nagy jelentőségű a vonatkozó szakirodalom minél szélesebb körű, alapos tanulmányozása. A könyvtárat, mint funkciót a tervezés egész menete alatt egy könyvtáros-konzultánsnak kell képviselnie. Nagy könyvtári létesítmények esetén a könyvtárost erre a célra függetleníteni kell a tervezés és az építkezés egész tartamára. Ez a gazdaságos megoldás még akkor is, ha a könyvtáros magas illetménnyel rendelkezik, hiszen ez jelentéktelen értéket képvisel az épület beruházási költségeihez viszonyítva.

A konzultáns munkája állandó jellegű adatszolgáltatás, de feladata az építész minden, a funkcióval összefüggő tevékenységének ellenőrzése is. A konzultáns munkaköre kiterjed a belsőépítész és az épületgépész tervezési területeire is. Csakis ilyen alapos, komplex együttműködés eredményeként jöhet létre a funkcionális és építészeti szempontból egyaránt korszerű, szép új épület.

A konzultáns és az építész tehát a jó programból kiindulva végzi munkáját először sémában, majd laza vázlatokban. Így alakul ki a területek s a terek viszonya, a legfőbb könyvtári funkciók /raktárak,

olvasói terek, munkahelyek, üzemek stb./ helye. A belsőépítész és az épületgépész /fény, hő, szellőztetés, légkondicionálás stb./ lehetőleg már a kezdeti szakaszban kapcsolódják be a munkába. Az épület építészeti, szerkezeti, statikai kialakításával egyidejűleg folyik a bútorok tervezésének sokrétű előmunkálata /speciális méretek megállapítása, szakmai igények felkutatása, anyagok, színek keresése, mennyiségi felmérések stb./, majd részletes tervezése.

Az épületszerkezeti tervek kidolgozásába a könyvtáros-konzultáns nem folyik bele, de figyeli az építész munkáját. Ujra fontossá válik azonban a konzultáns szerepe a belső terek kialakításában.

A könyvtáros-konzultáns jelenléte tehát nélkülözhetetlen, közreműködése rendkívül értékes az építész számára, általa válik szakmailag hitelessé az épület.

/Tombor T./

138/71

025:681.3

Adatfeldolgozás alkalmazása egy amerikai vállalati könyvtári rendszerben. /Data processing applications in an industrial library system./ - NEUFELD, I.H. = Special Libraries, 61.k. 4.sz. 1970. p.161-167.

A United Aircraft Corporation /USA/ könyvtári rendszerében már 1963-ban alkalmaztak adatfeldolgozó berendezéseket. Jelenleg a könyvtári rutinfeladatok zömét a számítógép és segédberendezései végzik el.

A főleg könyvek és kutatási jelentések gyűjtésére szorítkozó könyvtári hálózat központja a United Aircraft Corporation laboratóriuma épületében van, a gépi berendezéseket így a kutatólaboratórium számítóközpontja biztosítja. A központi könyvtár három másik - helyi - könyvtárral és több külső könyvtárral tart kapcsolatot.

A közlemény ismerteti az 1960-as évek elején felépített manuális rendszert. Ennek alapját a hagyományos katalóguskarton, a különböző kartotékok és a katalógus alapján kiállított könyvkártya képezték. A hagyományos módszer és az alkalmazott eljárások hátrányai azonban idővel lehetetlenné tették a racionális működést:

a dokumentumonként 7-8 katalóguskartont tartalmazó kartoték több mint egy milliós állománya lassanként kezelhetetlenné vált;

a korlátozott számban rendelkezésre álló munkaerő nem volt képes ellátni a kartoték rendszeres gondozását és fejlesztését, a késedelmes katalogizálás hátráltatta az új beszerzésekhez a gyors hozzáférést, késleltette a kölcsönzést;

a teljes kartoték csak a központban volt meg és így a helyi könyvtárak tájékoztatást csak telefonon keresztül szerezhettek;

a kutatási jelentések hagyományos dokumentumként /könyvként/ történő kezelése csak nehézkes hozzáférést tett lehetővé.

A fenti és hasonló hátrányok kiküszöbölhetőségével indokolták meg az automatizált rendszerre történő áttérést. Csak könyvtári feladatok gépesítésével foglalkoztak, mert nem tartották szükségesnek és célszerűnek a tájékoztatás egyéb folyamatainak /például információkeresés/ gépesítésére vonatkozó, a kormányzat és más szervek által finanszírozott, költséges és előreláthatólag hosszadalmas vizsgálatok megismétlését vagy párhuzamos folytatását.

A szövetségi kormányzat intézményeiben vagy finanszírozásával készülő, a vállalat profiljába tartozó kutatási jelentések a könyvtári rendszer igen fontos gyűjteményét alkotják: csak 1968-ban 13 000 új jelentés került a gyűjteménybe. A jelentésekről készített és a gépesítés alapbizonylatát adó űrlapokon a teljes bibliográfiai és dokumentációs leírást megadják. Ennek alapján számítógép segítségével cím, szerző, testületi szerző, a kutatási jelentés száma és a kutatási szerződés száma szerint rendezett indexeket, továbbá tárgyszavak felhasználásával szakmai indexeket készítenek. Az új szerzemények kétként kiadott jegyzékének nyomóformáját, négy példányos /a központi és a három helyi könyvtár részére/ kumulált jegyzéket és könyvkártyákat is előállít a gépesített rendszer. A tapasztalatok szerint az olvasók elsősorban a cím szerinti jegyzék alapján tájékozódnak.

A kölcsönzés ügyvitelét a mechanikusan előállított lyukkártyák felhasználásával automatizálták: ezeket használják ugyanis könyvkártyaként. A kikölcsönzött jelentésekről hetenként jegyzéket állítanak elő, megjelölve a lejárt kölcsönzéseket is.

A fenti műveletek automatizálása eredményeképpen:

csökkennek a kartoték rendezésével kapcsolatos terhek;

a katalogizálás elhúzódása nem lép fel és így nem késlelteti az új jelentések gyors kölcsönzését;

képesek a teljes kölcsönzési ügyvitel automatizált ellátására;

a gyűjteményre vonatkozó információk több helyen is hozzáférhetők;

a régebbi alfabetikus rendezési elv helyett leltári számok rendjében tárolják a jelentéseket, így könnyebben áttekinthető és kezelhető a gyűjtemény.

A könyvek feldolgozására hasonló rendszert dolgoztak ki, egy jelentős eltéréssel: itt a leltári szám helyett a Library of Congress-féle /Kongresszusi Könyvtár/ számot és osztályozási rendszert használják.

Más típusu rendszert építettek ki a folyóiratok részére. Az adatokat mágnesszalagon tárolják, amelyek alapján számítógép a következőket állítja elő:

központi folyóiratcímár, lelőhelyjegyzékkel;

a kötésen levő évfolyamok listája;

a kurrens előfizetések adatai;

tárgyköri jegyzék;

a folyóirat-körözés nyilvántartása.

A szerzeményezési osztályon minden egyes beérkezett folyóirat-szám lyukkártyáját lyukkártya-kartotéokban tárolják. Így lehetővé válik a beérkezések könnyű és gyors ellenőrzése.

A költségek tekintetében a szerzők remélték, hogy adataikat össze tudják majd hasonlítani más működő rendszerek adataival, azonban saját adataik /1968-ban mintegy 27 000 dollár költségfelhasználás mutatkozott a gépi adatfeldolgozás oldalán/ sem értelmezhetők egyértelműen. Mindenesetre az a véleményük, hogy a fenti kiadások nem okoztak jelentős emelkedést a könyvtár éves költségvetésében.

/Schiff E./

139/71

025:681.31

Az Auburn Community College könyvtárának gépesítése. /Library mechanization at Auburn Community College./ - HILBERT, E.F. = Journal of Library Automation, 3.k. 1.sz. 1970.márc. p.12-23.

Az Auburn Community College /USA/ könyvtárában IBM 1401 számítógép alkalmazásával és egyszeri adatrögzítéssel megoldották a könyvtári állomány újraosztályozásának /a Dewey-féle decimális rendszer helyett a Library of Congress osztályozási rendszerét vezették be/ és átrendezésének a könyvtári katalógusokat érintő problémáit; olyan rendszert vezettek be, amely alkalmas a beszerzés, számlázás, kölcsönzés automatikus ügyintézésére, elkészíti a folyóirat-gyűjtemény nyomtatott címjegyzékét.

A könyvtár jelenleg 40 000 kötetből álló gyűjteménye évente 3000 kötetet gyarapszik.

A rendszer IBM 1401 típusú számítógépe 12 K-s belső memóriával, lyukkártyaolvasó-lyukasztó berendezéssel, sornyomtatóval, mágneslemez-hajtóművel, jelzés-leérzékelővel rendelkezik, valamint rendezőgép, feliratozógép és kártyalyukasztó berendezés tartozik hozzá. A programot AUTOCODER nyelven írták meg.

A rendszer kiépítésének célkitűzése az volt, hogy az újraosztályozás automatikus elvégzése mellett az ehhez szükséges adatrögzítés lehetőségét nyújtson a könyvtári műveletek automatizálása alapjainak megteremtésére is. Legelső feladatként ezért a régi helyrajzi katalógus tételeit /leltári szám, szakrendi jelzet, a szerző neve, a mű címe, az impresszum adatai/ egyenként 80-oszlopos lyukkártyára lyu-

kasztották. Azzal, hogy a későbbi műveletek alapját is ezek a kártyák képezték, elérték azt, hogy a rendszer egyszeri adatfelvétel alapján működik. Minden egyes tételnek egy lyukkártya felel meg: a hat különféle adat részére hat fix-szervezésű mezőt jelöltek ki. A kártyára a Dewey-féle Tizedes Osztályozás jelzete helyett szakjelzetként /azaz raktári jelzetként is/ a Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ által adott szakszámot lyukasztották. A leírt megoldást az tette lehetővé, hogy az egész gépesített rendszer tulajdonképpen csak a központi cédulakatalógust egészítette ki, valamint, hogy nem volt szükség katalóguscédulák automatikus előállítására.

A helyrajzi katalógus tételeit a megadott módon tartalmazó lyukkártyákról mint törzskártyákról lehetett előállítani a könyvkártyaként szolgáló lyukkártyát, valamint a különböző ragasztósható címkeket, amelyeket az újraosztályozáskor a könyvekre ragasztottak. Az újraosztályozásnak a könyvek átrendezésével járó műveletét a nyári hónapokban, a legkisebb forgalom idején hajtották végre.

A könyvtár egy oktatási évben kb. 18 000 könyvet kölcsönöz. A kölcsönzés automatizálása céljából a törzskártyát automatikusan olyan könyvkártyára másolják, amelyre előzőleg megfelelően kiképzett rubrikákat nyomtattak /1. ábra/.

The diagram shows a library circulation card with the following layout:

- Top Section:** Fields for ACCESS NO., CALL, NUMBER, DUE DATE, and ID NO.
- Left Side:** A vertical instruction: "Borrowers, WRITE YOUR COLLEGE ID NO., AGE & NAME IN THE BOXES PROVIDED. PRESENT YOUR ID BOOK, CALL & CARD AT THE MAIN DESK. DO NOT MAKE ANY OTHER MARKS ON THIS CARD."
- Center:** Fields for BORROWER'S ID (with a box for the number), NAME (with a box for the name), and LIBRARY CIRCULATION (with a box for the number).
- Right Side:** A grid of 10 columns and 10 rows for BORROWER'S ID NO. The first column contains the letters A, C, G. The other columns contain numbers 0-9. To the right of the grid is the instruction: "DO NOT REMOVE FROM BOOK".
- Bottom Section:** Fields for CALL NUMBER, ACCESS, AUTHOR, BOOK TITLE, DUE, and ID NO.

1. ábra
Kölcsönzőkártya

A kölcsönzéskor ide kézzel /ez a rendszerben az egyedüli manuálisan végzendő művelet/ jelölik be a kölcsönző azonosító számát. A központban a jelzés-leérzékelő által leolvasott azonosító számot, valamint a lejárat idejét már automatikusan lyukasztják be a könyvkártyára. Ezzel egyidejűleg, szintén automatikusan, a könyv leírását tartalmazó hat mező adatainak átlukasztásával új könyvkártyát állítanak

elő. Ugyancsak ebben a menetben készülnek el a kölcsönzés részére szükséges, különböző módon rendezett jegyzékek és annak hetenként összesített pótfüzetei is. A könyv visszaérkezésekor a régi /bejelölt/ könyvkártyát a file-ből kiemelve statisztikai elemzés céljaira használják fel.

Nagymértékben automatizálták a beszerzés ügyintézését is. A beszerzendő könyv adatait egy lyukkártyára nyomtatott űrlap /2. ábra/

A C LIBRARY C REQUEST FORM Please print or type. COMPLETE REQUEST AND SIGN. Do not fold, bend or mutilate this card.		Pub. P.O. No. List Pr. B Cost			
		DO NOT WRITE ABOVE THIS LINE.			
Author		Title Include Date & Edition if Necessary			
Publisher		Dept.			
List Price		Requested By			
P.O.		DO NOT WRITE BELOW THIS LINE.			
L.C. Class		Cost			
Accession					

2. ábra
Beszerzési űrlap

rovataiba írják be, valamint a rendszer működéséhez szükséges adatokat a kártyán lyukasztással is rögzítik. A kártyákat rendezve nyomtatott rendelési jegyzéket állítanak elő. A könyv beérkezésekor a kártyára rályukasztják a Library of Congress által adott könyvszámot is és másolással kapják meg az automatizált rendszer működéséhez szükséges összes adatot tartalmazó könyvkártyát. Ezek segítségével állítják elő az új beszerzések jegyzékét, ugyanezek felhasználásával készülnek /a beszerzési ár belyukasztásával/ a számviteli feladatok /analitikus könyvelés, szintetikus könyvelés, pénzügy/ ellátásához szükséges további táblázatok is.

Mivel a kölcsönzéseket nyilvántartó kártyagyűjteményben a primer könyvkártyákon rajta van a kölcsönzés lejártának dátuma, a teljes kártya-file periodikus átvizsgálásával automatikusan előállítható a szintén lyukkártya formájú késedelmi figyelmeztetés is. A kölcsönvevő adatait azonossági száma alapján mágnesszalagról keresik ki: a kölcsönvevő azonossági számát, címét és nevét tartalmazó ragasztós-

háta címét a számítógép gyorsnyomtatóján állítják elő. A címke felragasztásával címezik meg a késedelmi lyukkártyát.

Külön rendszert építettek ki a folyóirat-gyűjtemény címjegyzékének, valamint lelőhely-jegyzékének /az oktatási intézmény közel 400 folyóiratot járát; ezek különböző tanszékeken található meg/ előállítására.

A könyvtári automatizálás költségei nem a könyvtár, hanem az adatfeldolgozó központ költségeinél és meglehetősen elfedett formában jelentkeznek. A hozzávetőleges becslés szerint azonban az összes költség /azaz a hetenként három óra szükséges gépidő, valamint az egyéb gépek bérleti díja, az adatfeldolgozó központ munkatársainak arányosított bére/ évente mintegy 1500 dollár.

/Schiff E./

140/71

025.1:002.6.041

Könyvtárak és tájékoztatási központok irányítása. /Library and information center management./ - WASSERMAN, P. - DANIEL, E. = Annual Review of Information Science and Technology, 4.k. 1969. p.405-438.

A könyvtárak és tájékoztatási központok irányításának problémái kevés teret kapnak a management-irodalomban, illetve többnyire csak hivatkozási területéül szolgálnak a szervezetek irányítását általánosságban tárgyaló műveknek. A szerzők el is panaszkodnak, hogy kevés a konkrét kutatásokra és elemzésekre épülő anyag. Ezért a cikkben nem annyira a meglévő irodalom bemutatására fektetik a hangsúlyt, hanem a vizsgált terület perspektivikusabb áttekintésére.

A szerzők szerint a cikk célja az irányítás kulcspontjainak a magatartástudomány szemszögéből való részletezése. A könyvtárak alkalmazottainak tényleges viselkedésére kívánják felhívni a figyelmet, valamint azokra a tényezőkre, amelyek ezt a viselkedést meghatározzák. Mivel a könyvtárak tevékenysége nagyrészt személyes jellegű szolgáltatásokon alapszik, az ilyen megközelítés relevanciájához nem férhet kétség.

A cikk, alapvető nézőpontjával összhangban, a következő fő témakörökkel foglalkozik; az intézmény célja és a célok kialakítása, a szervezeti felépítés, a könyvtár adminisztrációja, a teljesítmények mérése és értékelése. Az egyes témakörökön belül olyan kérdésekkel is foglalkozik, mint pl.: milyen szükségletek hívják életre a könyvtárakat és tájékoztatási központokat, mi a helyük és szerepük a tágabb szervezeti struktúrákban, a szervezeti hierarchia melyik szintjén célszerű rögzíteni a könyvtár irányítását, hol kell centralizálni és hol kell decentralizálni a különböző szolgáltatásokat stb. Bár lényegében szintén a már meglévő szakirodalmi anyagról ad áttekintést, de minden egyes témakör tárgyalásánál igyekszik érvényesíteni sajátos - az emberi kapcsolatokat szem előtt tartó - nézőpontját.

/Bélley L./

141/71

025.176:778.1

Régi térképek használata fényképmások segítségével. /Old maps - photocopying helps in using them./ - CRITCHLEY, W.E. = Microdoc, 9.k. 3.sz. 1970. p.68-69.

Az Aberdeen City Library /Aberdeeni Városi Könyvtár, Anglia/ Aberdeen városára és közvetlen környékére vonatkozó, jelentős térkép- és tervgyűjteménnyel rendelkezik. Ezeket korábban szabadon használhatták, megtekinthették az olvasók. Az utóbbi három évben - különösen iskolák és tanulók részéről - rendkívül megnőtt az érdeklődés e térképek iránt. Mivel a térképek - különösen a régi darabok - nem bírják a gyakori használatot, a könyvtár vezetői elhatározták a térképek lefényképezését, s az állományvédelem érdekében a másolatok használatba adását. A fototechnikai munkákat szolgáltató vállalatra bízták.

Minden térképről több felvétel és másolat készül: egy 70 mm-es negatív film, egy ablakos kártya 35 mm-es felvétellel, egy A/2 méretű fotopapír-másolat, egy másolat dokumentpapírra és egy változat diazo filmre, továbbá egy fénymásolat. Az eredeti térképet ezután kivonják a forgalomból, s csak egészen kivételes esetben veszik elő. Az olvasók csak fényképmásolatot kaphatnak kézhez. A különféle jellegű felvételek birtokában azonban megrendelésre 24 órán belül tudnak másolatokat előállítani. Vetítésre használható diaposzitivákat is lehet rendelni. Ezzel a rendszerrel mind a könyvtár, mind az olvasók elégedettek. A régi, eredeti dokumentumok minőségén felvételi szűrők alkalmazásával néha még javítani is tudnak. Az olcsó fénymásokat főleg iskolások rendelik. E vállalkozás sikere alapján tervezik a helytörténeti gyűjtemény többi részének lefényképezését is.

/Tőkés L./

142/71

025.2:027.7

Az egyetemi könyvtárak szerzeményezési politikája: válogatás vagy gyűjtés. /Acquisition policy for university libraries: selection or collection./ - MEYER, B.J. - DEMOS, J.T. = Library Resources and Technical Services, 14.k. 3.sz. 1970. p.395-399.

Bár a könyvtári anyag válogatása és gyűjtése közötti megkülönböztetés reális, ennek jelentősége lényegtelennek kezd válni olyan esetekben, amikor a könyvtári költségvetés kezdi megközelíteni az egy millió dollárt. Ilyenkor a könyvtáraknak mérlegelniük kell a megtekintés alapján történő állományfejlesztés előnyeit. A tanulmány ezzel a kérdéssel foglalkozik.

L.R.M. MERRITT megítélése szerint az állományfejlesztés lényege a gondos válogatás, ebből a szempontból tehát a korlátok közé nem szorított szerzeményezés korlátlan anyagi lehetőségekkel párosulva valóságos átoknak tekinthető. A minden dokumentum beszerzésére irányuló törekvés - ami meghaladja a legtöbb könyvtár költségvetési lehetőségeit - az egyetemi könyvtárak esetében sok értéktelen anyag felhalmozásával járna együtt. Viszont tény az is, hogy a válogatásnál gondo-

san mellőzött anyagok, később, amikor égetően szükség lehet rájuk, beszerezhetetlenek. A válogatás nehéz feladat mind a könyvtárosok, mind pedig az érdekelt szakterületek munkatársai számára, főleg akkor, amikor központi témáktól távolabb eső irodalmi termékek megítéléséről van szó. Érdekes azonban megfigyelni azt is, hogy a gyakorlat kapcsán a könyvtárosokban is kifejlődik a válogatás terén olyan érzék, amely - elsősorban nem is tartalmi, hanem inkább formai vonatkozások alapján - a fontosabb művek tekintetében megközelítőleg hasonló eredményekkel jár, mint a szakterület professzorainak válogató munkája.

A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy az újonnan megjelent művek beszerzésénél feltétlenül figyelemmel kell lenni az alábbi szempontokra:

1. a be nem szerzett anyag később elérhetetlen lehet;
2. a beszerzett anyag közül soknak csekély a közvetlen jelentősége;
3. egyes dokumentumok ugyan szelektálhatók azon az alapon, hogy muló értékűek, mégis ötven vagy száz év múlva a kutatók hálásak lesznek, hogy a könyvtáros olyan efemer anyagot is beszerzett, amely a kultúrának valamelyik aspektusára jellemző;
4. a kurrens és a régebbi anyagok beszerzésére fordítható összegek közötti arány egyre jobban a kurrens kiadványok javára változik, egyrészt az új kiadványok számának, másrészt árának növekedése következtében;
5. egészen széles körű kurrens beszerzési programok jobban megvalósíthatók egyes könyvkereskedőkkel kötött megállapodások alapján, mint egyedi könyvtári erőfeszítések révén. A tanulmány további része ezt a kérdést tárgyalja az Ohio State University Libraries /Ohioi Állami Egyetemi Könyvtárak/ ilyen irányú programja alapján.

Korábban az Ohio State University a könyvtári gyűjtemények részére vásárlás útján beszerzendő anyag többségét címenként rendelte meg. Az 1966-67 tanévben azonban az állami könyvbeszerzési keret 460 000 dollárról 710 000 dollárra emelkedett, és ennek megfelelően a beszerzendő anyag mennyisége is rendkívüli mértékben megnövekedett. Az állományfejlesztési feladatok ugrásszerű megnövekedése szükséges tette az eddigi gyarapítási eljárás átszervezését. Így került sor az ún. megtekintés alapján történő beszerzés körének lényeges kiterjesztésére.

1967 januárját megelőzően a szépirodalmi művek gyarapítása folyt megtekintés alapján az érdekelt karral együttműködve. 1967-ben több szakterületen e gyakorlat bevezetésére került sor, majd ezt követően a megtekintés alapján történő állományfejlesztés rendszerének alkalmazási köre tovább bővült és ma valamennyi angol nyelven megjelenő új műre kiterjed. Ez alól az általános elv alól ugyan kivételek is vannak /pl. zeneművek/. Hasonlóképpen nem terjed ki az új megtekintési rendszer a már megkezdett sorozatok kiadványaira, a fennálló elő-

fizetési megállapodásokra való tekintettel /ezek módosítása folyamatban van/, viszont az újonnan induló sorozatokba tartozó kiadványok már megtekintésre küldhetők. Az új megtekintési rendszernél arra számítanak, hogy a kurrens kiadványok az egyetemre gyorsabban beérkeznek, mint a hagyományos és címenkénti rendelés esetében. A nagykereskedőknek és egyéb közvetítőknél ugyanis módjukban van előbb megrendelni, vagy ún. standing order alapján megkapni az új kiadványokat, mint ahogyan a könyvtárak azokat a hagyományos beszerzési formák mellett megkapnák.

A széles körre kiterjesztett eljárás lényege az, hogy a központi könyvtár gyarapítási osztálya a megadott keretek között minden kiadványból egy-egy példányt kap a könyvkereskedőktől. A műveket egy hétre kiállítják az említett osztályon, hogy lehetővé tegyék valamennyi érdekelt kar számára az igény bejelentését. Az első példány oda kerül, ahova az tartalmilag elsősorban tartozik, de szükség esetén további példányok - korlátozott számban - szintén beszerezhetők.

A megtekintés alapján történő beszerzés előnyei:

1. az anyag válogatása a könyv kézbevétele alapján végezhető;
2. az ilyen módon esetleg be nem szerezhető anyag a szokásos egyéb módon még mindig beszerezhető;
3. a könyvtárosok több időt fordíthatnak a régebbi kiadású művek beszerzésére;
4. a megtekintésre küldött művekkel kapcsolatos pro vagy contra döntések aránya jó mérőeszköz lehet a program sikerességének megítélésére szempontjából. A szerzők azonban felhívják a figyelmet a statisztikai adatok alapján mechanikusan történő értékelés veszélyeire is. Így pl. a megtekintésre küldött művek 7-10%-ának visszaküldése a kereskedőhöz még szükségképpen nem jelenti a program sikertelenségét, mert arra is ráirányíthatja a figyelmet, hogy a könyvkereskedők részére a körülhatárolást, illetve kikötéseket esetleg túl lazán állapították meg, vagy pedig egyes kikötéseket rosszul értelmeztek. Ha viszont a visszaküldött könyvek aránya megközelítőleg nulla, önmagában ez sem jelenti szükségképpen a program teljes sikerét, mivel lehetséges, hogy a könyvtár nincs kellőképpen tekintettel a szükséges megszorításokra akár a könyvkereskedőknek adott szempontok, akár a megtekintésre küldött művek átvétele tekintetében;
5. végül a szerző utal arra a nagyrészt szemléleti jellegű nehézségre, amely a karok, illetve tanszékek részéről a szóban forgó beszerzési eljárással szemben megnyilvánul. A központi könyvtár és a tanszéki könyvtárosok közötti kellő egyetértés és szoros együttműködés nagyban elősegítheti a program sikerét.

/Balázs J./

Elektronikus adatfeldolgozás a Regensburgi Egyetemi Könyvtárban.

/Electronic data processing in Regensburg University Library./ -

NIEWALDA, P. = Program. News of Computers in Libraries, 4.k. 3.sz.

1970.jul. p.83-88.

Az Universitätsbibliothek, Regensburg /Regensburgi Egyetemi Könyvtár/ komplexuma egy központi könyvtárból és ehhez csatlakozó 22 intézeti könyvtárból áll. Mind a központi könyvtár, mind az intézeti könyvtárak szabadpolcpos rendszerűek és állományukat a szakjelzetek rendjében tárolják. A könyvtárnak jelenleg háromféle katalógusa van. A teljes állományról betűrendes és szakkatalógus készül. Az utóbbi egyuttal a helyrajzi katalógus is. Az egyes tanszéki könyvtárak állományáról még külön betűrendes katalógusokat is készítenek. Az évi gyarapodás jelenleg mintegy 130 000 kötet. E hatalmas anyag feldolgozását hagyományos módszerekkel nem győzték, ezért vezették be a gépesítést. A Volkswagen-Alapítvány támogatásával az egyetem SIEMENS 4004/45 típusú számítógéphez jutott; ezt használja a könyvtár is. A berendezés főbb jellemzői: központi tárolójának kapacitása 128 k; három iker mágnesszalag egysége és két mágneslárcsa egysége van; továbbá nagysebességű dobos gyorsnyomtatója 96 jellelemmel, melyek kombinálásával előállíthatók kis- és nagybetűs és diakritikus jelek. Az input előállítására a könyvtár 10 db SIEMENS F 106 típusú, hatsatornás és 114 jel előállítására alkalmas lyukszalagírógéppel rendelkezik. A jelenlegi gyorsnyomtató ezt a bőséges jelkészletet nem tudja visszaadni, de a már megrendelt új láncos gyorsnyomtatóval a teljes jelkészlet kiírható lesz.

Eddig csak egyetlen területet gépesítettek, a katalóguskészítést, de ezzel megoldották leg súlyosabb problémájukat. A feldolgozás két lépésben történik: a könyvtárosok megfelelően kialakított formátumban adatlapokat fektetnek fel a könyvekről, s ezek adatait segéderők teszik át lyukszalagra. Minden adatlap, illetve a róla lyukszalagon létesített adatfelvétel folyószámot kap. A lyukszalag beolvasása után a számítógép sorszámok szerint rendezett jegyzéket ír ki. Ennek az eredeti adatlapokkal való összeolvasása nyomán történik a javítás. A javított tételeket a számítógép a sorszám figyelembevételével a hibásak helyére illeszti. A számítógépi munka hat résztvevőenységet ölel fel: az adatok átírása a lyukszalagról mágnesszalagra; a javítások végrehajtása; a sorozati nyilvántartás kiegészítése az újabb kötetek adataival; a katalógusok anyagának összeállítása mágnesszalagokon; a kiírást előkészítő munkát, pl. a szövegoldalok kialakítása stb.; a katalógusok kiírása a gyorsnyomtatón. A programokat a SIEMENS cég és a könyvtár három-három szakembere együttműködve készítette és ez mintegy száz ember/hónap munkát igényelt, a tesztelés pedig kb. 80 gépórát.

Áprilisban és októberben új, teljes katalógusokat készítenek, időközben pedig háromhetenként kumulált pótfüzeteket. A gyorsnyomtatón három példányban kiírt katalógus-oldalakat, melyeken 16-20 címléírás fér el, 150 oldalas kötetekbe kötik. A cikk több esztendő katalóguskészítési adatait ismerteti. Ezekből példaként közöljük, hogy az 1970 áprilisában készített betűrendes katalógus csaknem 320 000

címleírást tartalmazott mintegy 62 000 oldalon 1250 kötetben. Előállítás kb. 210 számítógép-órát igényelt, amiből 123 óráig tartott a gyorsnyomatón való kiírás. Jellemző adat, hogy a könyvtár a számítógépet 1969-ben csaknem 1000 órára vette igénybe. Ugyanebben az évben a gépesített katalógizálási rendszer üzemeltetését 10 könyvtáros és 9 segédkönyvtáros látta el. Hagyományos módszer esetén legalább hatszor ekkora személyzetre lett volna szükség, a költsége kb. 2 250 000 DM-re rugott volna a jelenlegi helyett. Ezzel szemben az új feldolgozási módszer költsége a 900 000 DM-et sem érte el.

A rendszer első fejlesztése 1969-ben történt; elkészítették a kurrens folyóiratok katalógusát mintegy 6400 címmel és 38 000 kötet adataival.

A fejlesztés során következő lépése a beszerzés munkájának és a periodikumok nyilvántartásának gépesítése. A kölcsönzési szolgálat üze me egyelőre hagyományos marad, a hallgatók jelenlegi háromezres létszáma nem teszi szükségessé a modernizálást. A meglévő gépesített rendszert több irányban óhajtják javítani, fejleszteni. Ezt szolgálja egy címszókatalógus munkálatainak megkezdése, valamint a katalógusoldalak méreteinek csökkentése, amit az új gyorsnyomatóval kiírandó kéthasábos oldalakkal érnek el. A gépesítés eredményeivel elégedettek. A számítógép igénybevételével a könyvtári szolgáltatások sokkal gyorsabbá és hatékonyabbá váltak, s ugyanakkor a könyvtárosok megszabadultak sok rutinjellegű munkától.

/Orosz G./

144/71

025.3:681.3.07

A számítógépben tárolt on-line könyvtári katalógus gondolata.
/Concept of an on-line computerized library catalog./ - KILGOUR, F.G.
= Journal of Library Automation, 3.k. 1.sz. 1970.márc. p.1-11.

A szerző a közleményben ismertetett rendszer-elképzelést a könyvek katalógizálásának példáján mutatja be.

Már sok könyvtárban használnak olyan, nem-hagyományos katalógus-rendszert, amely az adatokat a számítógép memóriájában tárolja közvetlenül hozzáférhető módon. Alkalmas módszernek bizonyult a keresés céljaira olyan index-file-ok összeállítása, amelyekben a bibliográfiai adatokból valamely módon lezármasztott kulcsszavak /például a szerző nevének, a címnek, a testületi szerzőnek, a tárgyszavaknak stb. megadott számú betűje/ alapján kereshető a releváns információ. Az ismertetett rendszerben a kulcsszavakat a szerző nevéből, illetve a címből nyерik megadott algoritmus szerinti szócsonkokat képezve. Mechanikus módon jelölik ki a tartalmat megadó uniterm kifejezéseket és segítségükkel indexeket állítanak elő.

A katalógizálás gépesítésére szimulációs kísérletet végeztek a fent vázolt rendszerben oly módon, hogy az egyes adatok típusát /szerző neve, cím, uniterm/ nem különböztették meg, hanem a címloldal minden egyes szavából mechanikusan állították elő a megadott algoritmus

szerinti rövidítéseket. Bizonyos típusú címlapoknál a módszer jól alkalmazható, ha azonban a címlap sok olyan szöveget tartalmaz, amely a keresés kulcsszavaként általában nem szerepel, a gépben tárolt katalógus túlzottan "bőbeszédű" lesz.

A leírt eljárás értékelésére négy területen kellene további vizsgálatokat folytatni:

a könyvtári katalógusok felhasználásának módja;

a leszármaztatott /rövidített/ kulcsszavak jellemzői;

a címlap szövegének a koordinált indexelésben felhasználható és szükségtelen részletei /idegen nyelvű címlapok vonatkozásában is/;

a kereséshez szükséges adatok típusa és az adatok /adattípusok/ közötti összefüggések, kapcsolatok jellege.

Az eredmények figyelembevételével felépíthető olyan rendszer, amelyben az on-line üzemmódban és távközlő hálózat középpontjában működő számítógép memóriájában tárolt "katalógusból" az olvasó azonnal tájékoztatást kaphat. Megfelelő szervezéssel elérhető, hogy a gépesített rendszer könnyebben használható a manuális rendszerekénél, a felhasználónak a rendszer vonatkozásában semmiféle különleges ismeretekkel nem kell rendelkeznie. A gépben tárolt katalógus használata növeli a tájékoztatás gazdaságos automatizálásának lehetőségeit, csökkenti a fajlagos időfelhasználást, sőt bizonyos feltételek mellett a költségeket is.

/Schiff E./

145/71

025.3:681.327.12

A RECON tervezet megvalósításának előrehaladása. /The RECON pilot project: a progress report./ - AVRAM, H.D. = Journal of Library Automation, 3.k. 2.sz. 1970.jun. p.102-114.

A szerző az USA szövetségi kormányzatának benyújtott jelentés alapján foglalja össze a RECON /Retrospective Conversion = visszamenőleges adatátalakítás/ program 1969. augusztus és november között elért eredményeit. A program tulajdonképpen 85 000 könyvtári egység cím-felvételeinek a MARC II /Machine-Readable Cataloging = géppel olvasható katalógizálás/ rendszerre való átalakításával kísérli meg elemezni a retrospektív katalógusok nagyvolumenű konvertálásának problémáját. A Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ érdeklődésének homlokterében különösen a központilag végzett átalakítás problémája áll. A munkát a MARC programmal már rendszeresen kiszolgált területen végzik, időrendben visszafelé haladva.

Számítógép és különleges program igénybevételével a szükséges emberi munkát a lehető legkevesebbre óhajtják csökkenteni. Ez a számítógép-program majd a kurrens katalógizálásban is használható lesz. Kísérleteket végeznek a mikrofilmtéchnika hasznosítására, valamint az optikai karakterolvasó gépek alkalmazására is.

A teljes kísérleti programtervezet átfutása két év /1969.aug. - 1971.aug./. A program munkálatainak befejeztével 85 000 tételen a gyakorlatban is kipróbált módszer és eljárás fog a további katalogizálás céljaira rendelkezésre állni.

1969-ben augusztus és november között két részleget szerveztek:

a termelési részleget, amely az adatátalakítás céljaira a cím-felvételt szerkeszti, kódolja, valamint a

kutatási és fejlesztési részleget, amely felelős a két részleg közötti kapcsolatért, a minta kiválasztási és feldolgozási szempontjainak kimunkálásáért, a régebbi /1950 előtti/ anyagból külön 5000 cím kiválasztásáért és feldolgozásáért, az input készülékek célszerűségi vizsgálatáért, különleges számítógép-program kidolgoztatásáért, az ehhez szükséges feltételek taxatív leírásáért.

Megkezdődött a programban résztvevők oktatása: kéthetes katalogizálási, illetve MARC tanfolyamot /szerkesztés, kódolás, hibajavítás/ tartottak. Az elméleti előadásokat gyakorlati oktatás követte, amelyen MARC munkalapok kitöltésével foglalkoztak.

Ez alatt az idő alatt további feldolgozásra 60 000 katalógusfelvételt választottak ki.

Megkezdődött az 5000 régi /1950 előtti/ cím kiválasztása és feldolgozása is.

Már elkészült egy számítógép-program is, mely a RECON programtervezetben feldolgozott címeket hasonlítja össze a MARC rendszerben már feldolgozott anyaggal a kettős feldolgozás elkerülése érdekében.

A MARC rendszerben a legnagyobb költségkihatással a bibliográfiai címfelvétel egyes tételeihez a gépi feldolgozásban szükséges mezőjelzetek asszignálása és ezek ellenőrzése jár. Megkezdtek e munka automatizálási lehetőségeinek vizsgálatát is.

Az előzetes megfontolások alapján az input készülékek közül csak az optikai karakterolvasó készülékeknek azt a típusát vették figyelembe, amely nagy jelkészletet, egyszerre több karaktert, sőt sort képes olvasni /page-reader = lap-olvasó/.

Egyelőre ez a technika még kiforratlan. Tapasztalataik szerint 10 000 karakterenként 35 hibás karakter bevitelével lehet számolni. A legnagyobb nehézségeket azonban az alkalmazható papírra vonatkozó előírások, valamint a gép nem megfelelő papírtovábbító mechanizmusa okozza. Hibás leolvasást eredményez az is, ha a szöveg írására használt írógép piszkosan dolgozik, így különleges követelmények lépnek fel az írógépszalaggal, a szalagok cseréjével, a betűfejek tisztításával stb. szemben.

/Schiff E./

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás utalásainak rendszere. /Százilocsnyij apparat universal'noj deszjatisznoj klaszszifikacii./ - PO-
TAPOVA, R.D. = Naucsnyie i Tehnicseszkie Biblioteki SzSzSzR, 1970.
9./91/sz. p.45-50.

A GPNTB /Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno-tehnicseszskaja biblioteka = a Szovjetunió Állami Műszaki Tudományos Nyilvános Könyvtára/ mint az ETO optimális szerkezeti felépítése c. téma kidolgozásában résztvevő szervezet, kutatási tevékenysége során felülvizsgálatnak vetette alá az ETO utalásainak rendszerét. Megállapították, hogy a bevezetett nagyszámu kiegészítés és módosítás ellenére az ETO utalásai nem kielégítőek. Ennek alapvető okát abban látják, hogy a FID részéről nem nyilvánul meg a szükséges figyelem e kérdéssel kapcsolatban.

A gyakorlatban ez a következőkben nyilvánul meg. Először is megszüntették az utalások két fajtája /"lásd" és "lásd még"/ közötti különbséget, ami megnehezíti a keresést. Másodszor, hiányzik az utalások bevezetésével kapcsolatos javaslatok megfelelő ellenőrzése. Ennek következtében az ETO táblázatokba a szükségesnél több utalás kerül, melyek megismétlik a betűrendes tárgymutatóban feltárt kapcsolatokat. Ez nemcsak fölösleges idővesztést jelent, hanem a táblázatok nemkívánatos tartalmi felduzzasztásához vezet.

A szerző célja, hogy felhívja a figyelmet az utalási rendszer hiányosságaira, kiküszöbölésük érdekében. Ezért röviden ismerteti a kapcsolatok kifejezésének és elhatárolásának az ETO-ban használatos alapvető módozatait.

Az ETO-ban az azonos és rokon fogalmak - alkalmazásuktól függően - a táblázatok különböző osztályaiban szerepelnek. Ez a tény megköveteli a közöttük lévő kapcsolatok megállapítását; a kapcsolatokat az osztályok besorolásának logikai sorrendje és hierarchikus felépítési elve fejezi ki. Az osztályok szerkezeti felépítése tárja fel a fogalmak közötti vertikális kapcsolatokat. A feltárás fontos eszköze a betűrendes tárgymutató. Itt tűnnek ki a fogalom ágazatközi /horizontális/ kapcsolatai. Ha különböző okokból az ETO táblázatok szerkezete és a betűrendes tárgymutató nem képes a kapcsolatok kifejezésére, a táblázatokba utalókat /"lásd" és "lásd még"/ visznek be, melyek rendeltetése, hogy megkönnyítsék a táblázatok kezelését, meggyorsítsák a keresést és bizonyos esetekben lehetővé tegyék a hibák elkerülését az osztályozás folyamán.

Az utalás jelölésére az ETO-ban a → /"nyil"/ jelet használják, melyet az utalandó fogalom és jelzete közé tesznek ki. Jelenleg a táblázatokban tévesen a "lásd még" és nem a "lásd" utalás szerepel. A "lásd" utalások az ETO meghatározott osztályai közötti elhatárolásokat fejezik ki.

A "lásd még" utalást a táblázatokban a rokon vagy az egymással szorosan összefüggő, de az ETO különböző osztályaiba sorolt fogalmak közötti kapcsolatok feltárására alkalmazzák. Ennek az utalásnak a he-

lyes jelölésére az ETO-ban a $\longrightarrow$ jelet /"lásd még"/ annak a fogalomnak a jelzete elé kell tenni, melyre az utalás vonatkozik.

A "lásd még" utalás kötelezi a szakozót, hogy annak a szakcsoportnak a megvizsgálásán túlmenően, amelyhez fordult, vizsgálja meg annak a tartalmát is, amelyre utalás történik, hogy helyesen állapíthassa meg a szóban forgó dokumentum jelzetét. Látható, hogy a "lásd" és a "lásd még" utalások között elvi, rendeltetésbeli különbség van. A "lásd" utalás rendeltetése az elhatárolás, a "lásd még" utalásé a kiegészítés. Az utalási rendszer egységesítése e kétfajta utalás közötti értelmezési különbség megszüntetését hozta magával.

Az ETO 8. nemzetközi kiadásában az értelmezési különbséget e kétfajta utalás között megszüntették. Vannak, akik az értelmezési különbség megszüntetéséért szállnak síkra, s azt tartják, hogy a nyíl jelnek elhelyezkedésétől függetlenül mindig egy és ugyanazon értelme van. A szabványként elfogadott 8. nemzetközi kiadás megjelenése után kiadott ETO kiadványokból a "lásd" utalás kezd eltűnni. Ezt csak az Extension and Corrections to the UDC tartotta meg.

Az utalások formáinak sokfélesége ellenére is fennáll a közöttük lévő értelmezési megkülönböztetés, bár előfordulnak olyan esetek is, amikor a különbség elmosódik. A nyíl elhelyezésének kétféle formáját javasolják rögzíteni:

"lásd" utalásnál: fogalom $\longrightarrow$ jelzet

"lásd még" utalásnál: $\longrightarrow$ jelzet, fogalom

Jelenleg az utalások két formája képezi az ETO kiterjedt utalási rendszerét, és - amint azt az Extensions and Corrections to the UDC táblázatainak tanulmányozása és a GPNTB-hez a különböző tájékoztatási szervektől beérkező javaslatok felülvizsgálata mutatta - az utalások további fejlesztésére irányuló tendencia figyelhető meg. Ez nem a táblázatokból hiányzó kapcsolatok meghatározására vonatkozó utalások bevezetésével, hanem a betürendes mutatóban kifejtett kapcsolatokat ismételő utalások felvételével megy végbe.

A szerző ennek jelentőségével részletesen nem foglalkozik, vizsgálódását csak arra korlátozza, hogy a különféle mutatókról és ezek osztályozási jelentőségéről megjelent szakirodalom eredményeinek összefoglalását adja. Különösen a cranfieldi kísérlettel kapcsolatos vizsgálatok eredményeinek publikációi támasztották alá, illetve erősítették meg az osztályozás teoretikusainak és gyakorló szakembereinek azt a már kialakult véleményét, hogy egyetlen információkereső rendszer sem képes kielégítően funkcionálni betürendes mutató nélkül. Következésképpen a betürendes mutatók hiánya ugyanugy, mint a táblázatok megjelenése utáni kiadása - amint ez általános gyakorlattá vált - megengedhetetlen jelenségnek minősül. A betürendes mutató nélkül lehetetlen az ETO tökéletesebbé tétele is.

A fogalmak megnevezésének betürendes felsorolása a mutatóban lehetőséget ad a tárgyszókapcsolatokban lévő ismeretek kifejezésére, eltérően a táblázatoktól, ahol a szisztematikus kapcsolatok tükröződnek. A táblázatok és a mutató szervesen összefüggő, elválaszthatatlan egész képeznek.

Annak ellenére, hogy a betűrendes mutató bármely osztályozási rendszernek, így az ETO-nak is elválaszthatatlan részét alkotja, az osztályozási elméletben és gyakorlatban elterjedt az a szemlélet, mely szerint a betűrendes mutatót csupán utmutatónak tekintik a táblázatokhoz. A saját témakörük osztályainak szerkezetét jól ismerő szakemberek csak akkor fordulnak a betűrendes mutatóhoz, amikor számukra teljesen ismeretlen vagy kevésbé ismert osztályokban szereplő fogalmak jelzeteinek meghatározásáról van szó.

A szerző véleménye szerint kizárólag a betűrendes mutató használata alapján osztályozni semmiféleképpen nem lehet, mert a betűrendes mutató csak a horizontális /ágazatközi/ kapcsolatokat tárja fel, a vertikális kapcsolatokat és az osztályozáshoz szükséges különböző módszertani megjegyzéseket a táblázatok tartalmazzák.

A szerző megállapítása szerint senki sem vitatja a "lásd még" és "lásd" utalások szükségességét és hasznosságát. Szükségtelenek azonban azok az utalások, amelyek a betűrendes mutatót ismétlik meg. A különböző javaslatok alapján véve mégis leszűkülnek éppen azoknak a "lásd még" utalásoknak az ETO táblázatokba való bevitelére, amelyeket a betűrendes mutató ugyis feltár.

A végzett vizsgálat eredményeiből levonható következtetés alapján az ETO utalási rendszere módosítást és rendezést igényel.

/Koronczay B./

147/71

025.45 TO:027.54/73/

1. Még egyszer a Tizedes Osztályozási jelzetekről a Kongresszusi Könyvtár katalóguskartonjain: mennyiség és minőség. 2. Válasz John McKinlaynek. /1. More on DC numbers on LC cards: quantity and quality. 2. Reply to John McKinlay. / - MCKINLAY, J. - CUSTER, B.A. = Library Resources and Technical Services, 14.k. 4.sz. 1970. p.517-529.

A központi könyvtári katalógizálási szolgáltatások jelentősége egyre növekszik. Ehhez kapcsolódik az 1965-ben megindult vita a Dewey-féle Tizedes Osztályozás /továbbiakban: TO/ jelzeteinek alkalmazásáról az LC /Library of Congress = Kongresszusi Könyvtár/ katalóguskartonjain. A szerző az LC katalóguskartonjain közölt TO-jelzetek jelentőségéről és korlátairól alkotott véleményét fejti ki. Benjamin A. CUSTER, a TO szerkesztője a Kongresszusi Könyvtárban, válaszol a felvetett problémákra.

1965-ben az LC katalóguskartonjainak mindössze 35%-án jelöltek TO-jelzetet. Visszatekintve az elmúlt évtizedekre, kitűnik, hogy a szakozott címfelvételek aránya az 1930-as évektől kezdve állandóan csökken. 1964-65-ben volt a legalacsonyabb, 25%. 1968-ban 49%-ra emelkedett. Az 1969-ben szakozott 74 366 címfelvétel a címleírások 52,8%-a. Ez magába foglalja a könyvtár minden angol nyelvű szerzeményét, a korlátozott számban természettudományi és társadalomtudományi műveket francia, német, olasz, portugál és spanyol nyelven. CUSTER rámutat, hogy az LC célja az összes, európai nyelven megjelent művek osztályo-

zása. Ez azonban még nem valósult meg. Az angol, francia és német nyelvű irodalom osztályozása is elmaradt a katalogizálás mögött. A könyvtár 9 munkatársa 75 000 címet osztályoz évente. A létszám bővítésére bizonytalan, hogy mikor adódik lehetőség.

A Decimal Classification Division /Tizedes Osztályozási Osztály/ 1933 óta működik. Eleinte a feldolgozó osztály része volt, majd 1958-ban összeolvadt a TO kiadásait gondozó csoporttal. A fuzió célja az volt, hogy növeljék az osztályozott művek számát és az osztályozási táblázatok további kiadásában közvetlenül alkalmazzák a gyakorlati tapasztalatokat. Ennek az együttműködésnek az eredménye a TO 17. kiadása. 1968-ban ismét átalakult és egyike lett annak az 5 osztálynak, melyek a katalogizálási igazgatóhelyettes irányítása alatt állnak.

Az LC álláspontja az, hogy a katalóguskartonokon közölt információkból mindegyik könyvtár annyit használ fel, amennyit jónak lát. Valójában csak azok a könyvtárak vehetik át változtatás nélkül a szakjelzetet, amelyek az LC speciális TO kiadását használják. Felmerül a kérdés, a központi katalóguskartonok hány százaléka használható. Egy felmérés szerint pl. a TO 17. kiadását véve alapul: 427 címfelvétel 73%-át fogadták el.

A szerző több okot sorol fel, melyek miatt a központi katalóguskartonokat nem tudták a könyvtárak felhasználni:

1. helyi szokások /sok könyvtár központilag el nem fogadott kiegészítéseket, változtatásokat használ/;
2. nyomdahibák;
3. a TO rendszerben lévő alternatívákból következő jelzetalkotási lehetőségek;
4. következtetlenség.

A felsorolt és még egyéb kisebb hibák CUSTER szerint az idő- és munkaerőhiányból származnak. CUSTER bejelentése szerint a TO 18. kiadása 1971-ben megjelenik, s ebben pótolják a hiányosságokat.

/Török S./

148/71

025.5:331.86

Továbbképzés az ASLIB Könyvtári és Tájékoztató Osztályán. /In-service training in the Aslib Library and Information Department. /
- MACK, E. = Aslib Proceedings, 22.k. 6.sz. 1970. p.260-266.

Az ASLIB /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztató Irodák Szövetsége/ Library and Information Departmentje /Könyvtári és Tájékoztató Osztály/ az 1960-as évek elején képzési tervek dolgozott ki a friss diplomás tájékoztatói gyakornokok részére. Hazai és külföldi vendégelőadókat vontak be az oktatásba, de az egyénekre szabott oktatás lehetőségeit is megteremtették.

A képzés négy részből áll:

1. Tájékoztató előadások /tájékoztatói források, bibliográfiák, katalógusok, nyilvántartások, indexek, referenzs könyvek, országos és egyéb szakkönyvtárak, nem hagyományos dokumentumok, kereskedelmi, piaci információ, az ASLIB tevékenysége és története stb./

2. Előadások - olvasással és szakmai irányítással egybekötve;

3. Az ASLIB ügyviteli és szervezeti szabályzatának, munkaszervezési útmutatójának ismerete;

4. Konkrét munkafeladatok megoldása.

A teljes képzés kb. 13 hetes, a tájékoztató előadások - a gyakornok végzettségétől függően - 4 hétig tartanak. Az előadást követi a demonstráció: bekapcsolódás az éppen folyó tájékoztató munkába.

Az ASLIB ügyviteli és szervezeti szabályzata a következőkkel foglalkozik: gyűjtőkör, rendelések, szerzeményezés, számlázás, osztályozás, katalogizálási szabályok, feldolgozás, állományellenőrzés, periodikumok, kölcsönzés, tájékoztatás /aktív, passzív/, mutatók, munkaköri szabályozás, gazdasági-technikai segédeszközök /posta, telefon, másolás/.

A gyakornokok minden egyes kérdését külön munkalapra rögzítik. A munkalapok különféle szintűek /kérdéstípus szerint/, a sürgősséget rózsaszín papírszalagok jelzik. A munka minden mozzanatát regisztrálják. Hármaskörből: ismerni kell, hogy a gyakornok milyen forrásokat használt és hogyan; a részletes és egymást követő feljegyzések segítik a pontos módszer kialakítását; az ügyintéző akadályoztatása esetén a kolléga átvállalhatja a feladatot. A hosszabb távon megoldható kérdések számot kapnak, könyvbe kerülnek, az eredményeket kártyákon vezetik, esetleg bibliográfia készíthető a könyvtársági utalásokból.

Munkaszervezési kérdések: az egyes munkacsoportok között szabad és közvetlen az érintkezés. Az új beosztottak kiveszik részüket a könyvtári aprómunkából: kartonokat, könyveket osztanak vissza, mutatót gondoznak stb.

Sok előnnyel jár, hogy az egyes csoporttagok a csoport minden tevékenységét ismerik. A tanulást biztosítják még külön tanfolyamok, olvasási jegyzékek, látogatások stb.

A tanfolyam hasznos a gyakornok és a tájékoztatói szakember részére egyaránt, ezenkívül segíti az ASLIB-et is a tevékenységével járó nehézségek leküzdésében.

/Kasánszky Zs./

149/71

025.5:681.3:54

Számítógépes kémiai tájékoztatási rendszer a Dán Műszaki Egyetem Könyvtárában. /Computer-based chemical information systems at the Danish Technological University Library./ - HANSEN, I.B. = IATUL Proceedings, 5.k. 1.sz. 1970.máj. p.14-20.

1967 óta a DTH /Danmarks Tekniske Højskole = Dán Műszaki Egyetem/ könyvtára előfizet a Chemical Titles mágnesszalagjaira, s így számítógépes témafigyelő szolgálattal áll a dán tudomány és ipar rendelkezésére. A szolgáltatás teljesen önfenntartó. Több mint 200 előfizetője van.

Az egyévi előfizetési díj: 800 dán korona /kb. 40 L/. Egy előfizetési díjért maximálisan 20 különböző kulcsszóra végeznek keresést, kéthetenként. Az előfizető megkapja a primer dokumentumokat is, kölcsön vagy másolat formájában. A program futtatását a részben állami kézben levő, két IBM 360/65 és öt IBM 360/50 számítógéppel rendelkező I/S Datacentralen végzi.

1969-től kiterjesztették a szolgáltatást a Chemical Abstracts Condensates /a Chemical Abstracts referátumait tartalmazó/ mágnesszalagok figyelésére is. E szalag figyelésének évi előfizetési díja: 2500 dán korona /kb. 125 L/.

Az előfizetőtől azt kéri, hogy röviden írja le érdeklődési területét szabad fogalmazásban, adjon meg néhány relevánsnak talált közleményt és tegyen javaslatot a keresési profilra. A végső keresési profilt a könyvtár szakértőjének közreműködésével alakítják ki. A szolgáltatás sikerében jelentős mozzanatnak tartják a felhasználóval való közvetlen kapcsolatot.

Tapasztalataik szerint:

célszerű a keresési profilokat nem túl pontosan megfogalmazni, kb. 50%-os pontossági hányadost tartanak megfelelőnek /tul szűk profil esetén - bár a megtalált információk 90-100%-a releváns - túl sok releváns információ veszne el/;

célszerűbb az egyszerű Boole-algebrai kifejezéseket használni, mint komplikáltabb keresési képleteket; ezzel jelentősen rövidül a költségek döntő százalékáért felelős futtatási idő.

A fenti két szolgáltatás összehasonlításából a következő kérdésekre várnak választ:

mennyire befolyásolják az érdekelteket a különböző átfutási idők /a Chemical Titles átlagban 35, a Chemical Abstracts Condensates átlagban 105 nap eltulodással idézi a primer dokumentumot/;

milyen hatással van a két különböző keresési rendszer a költségekre;

hasznos-e a dán vegyészek részére a kelet-európai és japán /azaz a ritka nyelveken írott/ irodalom, igénylik-e?

Jelenleg még tart a vizsgálat, eredményekkel nem rendelkeznek. A végső elemzéstől várják annak eldöntését, hogy hasznos-e mindkét szolgáltatás, vagy ha nem, akkor melyiket üzemeltessék?

/Schiff E./

150/71

026:62/437/

A prágai Állami Műszaki Könyvtár könyvtárlománya forgalmának elemzése az állomány korösszetétele szempontjából. /Rozbor obratu knižního fondu Státní technické knihovny z hlediska věkové skladby tohoto fondu./ - RADA, V. - KUCHAROVÁ, M. = Technická knihovna, 14.k. 11.sz. 1970. p.337-344.

A prágai Státní technická knihovna /Állami Műszaki Könyvtár/ - munkája korszerűsítésének előfeltételeként - állományának forgalmát is több szempontból megvizsgálta. A szempontok egyike a könyvtárlomány használatának /kölcsonzésének, helybenolvasásának és könyvtárközi kölcsönzésének/ az állomány különböző korrétegeire való vetítése volt. Az Aritma lyukkártyagépekkel végzett vizsgálat kerek két évig tartott /1965. december - 1967. november/ - s ez alatt összesen 108 539 kölcsönzést, illetve 46 539 kölcsönzött címet vittek át lyukkártyákra - ezért az elemzésből meglehetősen általános következtetések vonhatók csak le:

A kölcsönzött címek 38,9%-a, a kölcsönzéseknek pedig 43,4%-a az öt évnél nem régebben megjelent irodalomra esett, az összes kölcsönzött címből 70,3%, az összes kölcsönzésből pedig 76,4% volt 10 évnél nem régebbi irodalom. Ennek könyvtártechnikai következményeit a könyvtár érvényesíteni kívánja. Ha számítógépe lesz, nem táplálhat, illetve tárolhat csak 5 évnél nem régebbi adatokat memóriaegységében.

Az elemzés azonban arra is fényt derített, hogy a 10-20 éves szakirodalom sem tekinthető holt anyagnak, hiszen a kölcsönzött művek 36,1%-át, a kölcsönzéseknek 21,1%-át teszi ki. A kölcsönzött művek 3,6%-a, a kölcsönzéseknek 2,5%-a meg éppen 20 évnél régebbi irodalom volt.

Még jobban mutatja a régebbi dokumentumok fontosságát az a tény, hogy a 10 évnél régebbi dokumentumok kihasználtsága a meglévő ilyen kategóriájú állományhoz képest még mindig 10%-os /a 20-40 éves dokumentumoké pedig 8%-os kihasználtsági szinten áll/.

Egyébként a többi korkategóriában a kihasználtság a következő: a legújabbaknál kb. 30%, az öt éveseknél 25%, az öt-tíz éveseknél több mint 20%.

Ha a legújabb dokumentumok kihasználtságát 100%-nak vesszük, akkor hozzájuk képest az öt éveseké kb. 80%, az öt-tíz éveseké 66%, a tíz-tizenöt éveseké 33%, a husz-negyven éveseké 30%.

/Futala T./

151/71

026/71/

Kanadai szakkönyvtárak. /Special library resources in Canada./

- ANDERSON, B.L. = Special Libraries, 61.k. 2.sz. 1970. p.66-72.

A szerző azt a kérdést tárgyalja, hogy hiányzik a pontos tájékozódás lehetősége a mintegy 1000 kanadai szakkönyvtár állományáról, amely állomány kb. 9 millió kötetet tesz ki. Hátrány a kellő számú szakkönyvtáros hiánya, valamint az is, hogy bár egyes szakkönyvtárak között van bizonyos együttműködés, országos tájékoztatási hálózat és tájékoztatási központok azonban nincsenek. A szakkönyvtárak legnagyobb csoportjait a tudományos egyesületi és intézményi könyvtárak, illetve a kormányzati, tehát hivatalos szervek könyvtárai alkotják. A szakkönyvtárak 40%-a Ontario, 30%-a pedig Quebec tartományban összpontosul, vagy más szóval, 3 városban: Montrealban, Ottawában és Torontóban. A többi szakkönyvtár szinte izoláltan működik. Szakmák szerint a tudományos-műszaki könyvtárak képezik a legnagyobb csoportot, ezután sorrend szerint az orvosi, társadalomtudományi és kereskedelmi-pénzügyi könyvtárak következnek, közép helyet foglalnak el az oktatási, jogi, teológiai és mezőgazdasági könyvtárak, legkevesebb a zenei, színházi és képzőművészeti állományú könyvtár.

A cikk ezután néhány statisztikai szám adatot közöl a kanadai szakkönyvtárakról annak nyomtatékos előrebocsátásával, hogy hivatalos adatok nem állnak rendelkezésre, az adatokat különböző forrásokból kellett összegyűjteni és így azokat kellő tartózkodással kell fogadni. A következő főbb adatok megbízhatóknak látszanak. A 150 társadalomtudományi szakkönyvtár összes állománya 3 millió kötet /csak könyv és folyóirat kötet van felvéve az adatokba/, a 257 tudományos-műszaki könyvtár összes állománya 2 millió kötet, az 59 teológiai könyvtáré 1 és fél millió kötet, a 103 közgazdasági-pénzügyi-jogi könyvtáré 1 millió kötet, a 113 orvosi könyvtáré 400 000 kötet, az egyetemi és főiskolai könyvtáraké pedig 12 millió kötet. 268 könyvtárból nem tudtak az állomány nagyságára vonatkozó adatokat kapni; a szerző előtt összesen 200 szakkönyvtár nyitvatartási ideje ismeretes. Mindenesetre a szerző szerint a szakkönyvtárak a nyitvatartási idő tekintetében alkalmazkodnak a felhasználók szükségleteihez. Csak kevés szakkönyvtárban valósult meg a gépesítés /1966-ban ez a szám csak 22 volt/. Könyvtári személyzet tekintetében is szűkösen állnak a kanadai szakkönyvtárak, amelyeknek 40%-ában csak 1 vagy 2 könyvtáros működik és csak 30%-ukban van szakképzett könyvtáros.

Tájékoztatási hálózatok és bibliográfiai központok nincsenek, de a formákhoz nem kötött együttműködés gyakran kitűnő. E tekintetben példaadók Montreal és Halifax könyvtárai. Vannak azután egyes nagyobb szakkönyvtárak, amelyek szabályok nélkül is, mint központi könyvtárak működnek az illető szakterületen /geológiai, mezőgazdasági, halászat és erdészet/.

A legszélesebb körben működő tájékoztatási központ a tudományos-műszaki és orvostudományi területen a National Science Library /Országos Tudományos Könyvtár/. Szolgáltatásai: könyvtárközi kölcsönzés, fotokópia szolgáltatás, fordítás-nyilvántartás, nem publikált dokumentumok gyűjteménye, tájékoztatási szolgálat, tudományos folyóiratok központi

cimjegyzéke, konferencia-naptár, tudományos egyesületek utmutatója, kanadai tudományos-műszaki folyóiratok jegyzéke. Nyilvántartásai gépesítettek.

Mind szélesebb körű a követelés - immár hivatalos körökben is - egy olyan tájékoztatási központ létesítése iránt, amilyen az USA-ban a Clearinghouse for Federal Scientific and Technical Information /Szövetségi Tudományos és Műszaki Információs Kliringintézet/. A cikk rámutat arra, hogy a kanadai szakkönyvtáraknak jelentős segítséget nyújtanak az USA könyvtárai, valamint arra, hogy külön problémát jelentenek az óriási kanadai térbeli távolságok. Ezen a telex bevezetésével kívánnak segíteni: 35 montreali szakkönyvtárnak van telexberendezése.

Nem kielégítő a helyzet a központi katalógus és a központi folyóirat-cimjegyzék szempontjából sem. A központi katalógusba 127 szakkönyvtár jelenti csak be új szerzeményeit, a folyóirat-cimjegyzékbe pedig 138 szakkönyvtár.

A kanadai szakkönyvtárakról egyes kanadai vagy USA-beli utmutatókból lehet tájékozódni, de ezek a források pontatlanok és nem teljesek.

/Moravék L./

152/71

027.7:727.82

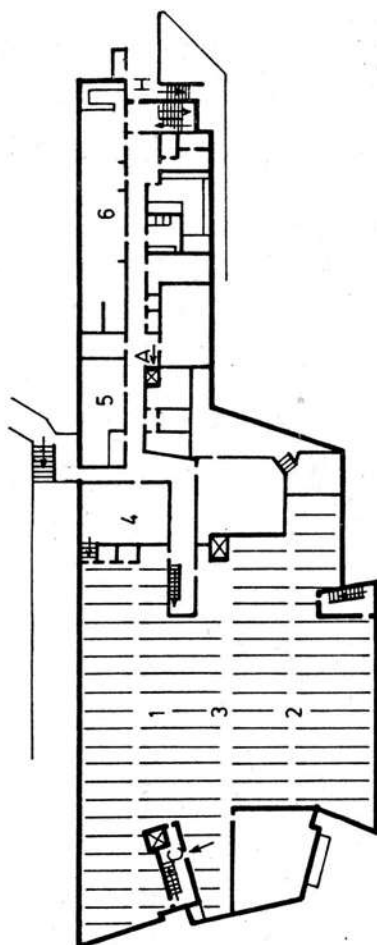
A Helsinki Műszaki Egyetem új könyvtáráépülete. /The new library building of Helsinki University of Technology./ - TÖRNUDD, E. = Tidsskrift för Dokumentation, 26.k. 4.sz. 1970. p.47-52.

A világhírű finn építész, Alvar AALTO tervei szerint épült új egyetemi könyvtárat Otaniemiben a Teknillinen Korkeakoulu Tekniska Högskolan /Helsinki Műszaki Egyetem/ főépülete közvetlen közelében 1970 májusában nyitották meg. Az épület tervezéséhez 1962-ben kezdett hozzá, az építkezések 1968-ban kezdődtek meg s a hatmillió finn márkás beruházás két év alatt el is készült. A berendezésre 550 000 finn márkát fordítottak.

A Helsinkitől 7 km-re fekvő új finn egyetemi város központi könyvtáráépületének szerkezete vasbeton, burkolata vörös téglá. A falak hőszigetelését különleges műszálas anyagoknak az épület falaiba való beépítésével biztosították. A belső tereket vörösréz lemezek, valamint márványlapok burkolják, a mennyezet nyers fenyőfából készült, a faburkoló elemek alatt helyezték el a kondicionáló berendezés csatornáit, légbeocsátó és kiszívó fejeit. A padlókat általában linóleummal fedték.

Az épület ötszintes, ebből két szint a föld alatt húzódik.

A könyvtár funkcionális központja a legfelső szint, itt helyezte el a tervező a kölcsönzést, a műszaki tájékoztatási központot a katalógusokkal és a referenz-kézikönyvtárral, de ugyancsak telepítették az új könyvek kiállítását is. A telex közvetlenül a könyvtárközi kölcsönzés mellett van. A szakreferensek szobái, továbbá a katalogizálás

1. ábra

A földszint alaprajza

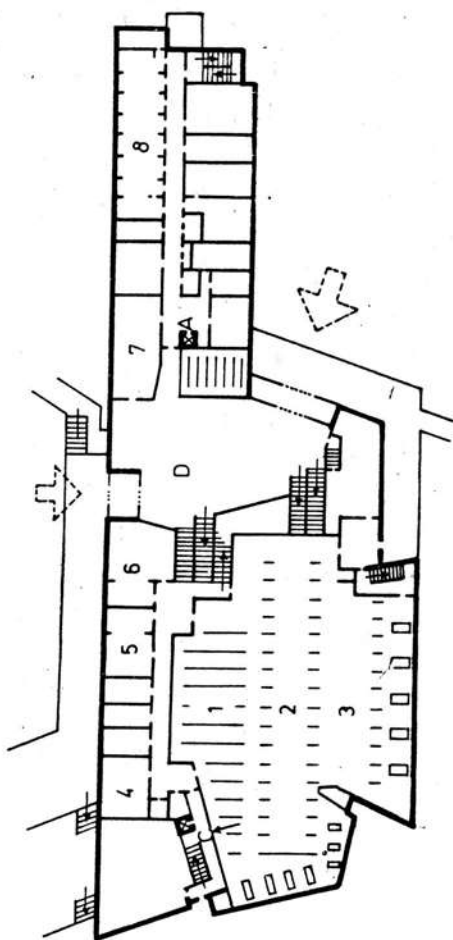
- 1 - Folyóiratok E - Ö
- 2 - Folyóiratok E - Ö
- 3 - Szabadpólc C

A - Lift

C - Lift

H - Személyzeti
bejárat

- 4 - Disszertációk
- 5 - Kötészet
- 6 - Xerox és
fotolabora-
tórium

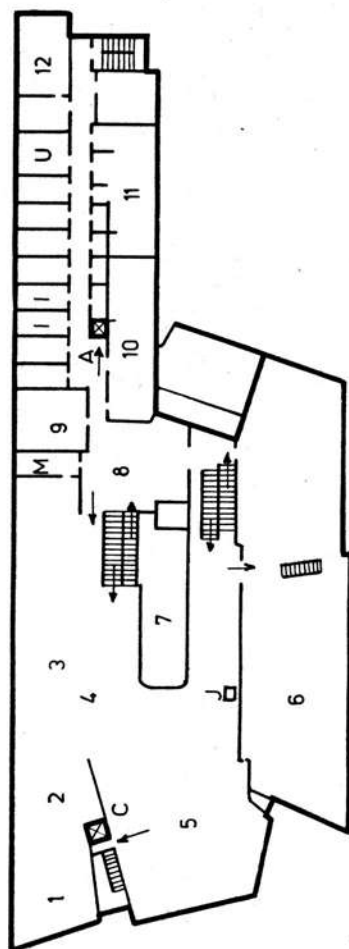
2. ábra

Az I. emelet alaprajza
130 olvasóhely

- 1 - Könyvek
- 2 - Szabadszoba B
- 3 - Folyóiratok A - D
- 4 - Szláv anyag

- 5 - Beszerzés
- 6 - Folyóirat-ellenőrzés
- 7 - Előadóterem
- 8 - Kutatófülkék

- A - Lift
- C - Lift
- D - Hall

3. ábra
A II. emelet alaprajza
270 olvasóhely

1 - Tankönyvek	A - Lift	7 - Kölcsonzés
2 - Új könyvek	C - Lift	8 - Dohányzó
3 - Katalógusok	I - Tájékoztató szolgálat	9 - Telex, könyvtárközi kölcsönzés
4 - Technikai tájékoztatás	J - Önkiszolgáló xerox-berendezés	10 - Számítógépes tájékoztatás
5 - Referenzsz-Egyűjtemény	M - Mikrofilm-olvasók	11 - Katalógizálás
6 - Pályóírat-olvasó	U - Külföldi megrendelések	12 - Igazgató

nagyterme, az igazgató és a titkárság szobája, valamint a számítóközpont is itt kapott helyet.

Az első szint fogadja be a nagy előadótermet, itt sorakoznak az egyes tudományos kutatófülkék, néhány feldolgozó munkahely. Szabadpolicon a folyóiratok és a könyvek gyűjteménye.

A szabadpolic az első alagsori szinten is folytatódik. Itt helyezkedik el egyébként még a kötészet és a reprográfiai részleg is.

A könyvtár hasznos alapterülete 8000 m², ehhez csatlakozik az 1800 m²-s tartalék raktár.

Egy-egy szint teljes funkcionális egységet képvisel. A raktárban jelenleg 220 000 kötetet tárolnak, szabadpolicon 34 000 kötetet helyeztek el, ezenkívül 4000 folyóirat t-féleség raktározásáról kellett gondoskodni. Az egyetemi hallgatók száma 4700, az oktatóké 800, a könyvtár személyzete mindössze 42 fő.

A butorzat szabványos jellegű, finn könyvtári butor. A tárolási kapacitás 10 év gyarapítását biztosítja. Ezt követően tömör raktárakkal cserélik fel a hagyományos állványokat, majd egy harmadik időszakban földalatti alagutttal összekötött pótraktár építésére kerül sor.

Figyelemreméltóak a gépészeti berendezések és a műszaki felszerelések. Kondicionálták az egész épületet, biztosítva a stacioner hőmérsékletet és a relatív nedvességet. Beltípusú konvektor köti össze a raktárakat a kölcsönzővel. E berendezést csőposta, hangos beszélő és 3 elevátor egészíti ki. Mikrofilm olvasókészülékek biztosítják a mikroformák használatát. Az önkiszolgáló xerox berendezés az olvasók rendelkezésére áll olcsó áron, ezáltal nagymértékben csökkent a kölcsönzés. A számítógépet az előre biztosított helyiségbe csak későbbi időben helyezik el, egyelőre a nemzeti számítóközpont látja el a könyvtár igényeit.

Könyvtárosok és olvasók egyöntetű véleménye szerint a könyvtár funkcionális szempontból kitűnően megfelel az igényeknek és esztétikailag is igen szép.

/Tombor T./

153/71

027.7/44/

Franciaország egyetemi könyvtárainak áttekintése. /Die Universitätsbibliotheken Frankreichs. Eine Übersicht./ - TYSZKO, O. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 84.k. 3.sz. 1970. p.144-156.

A cikk történeti visszapillantással kezdődik, nagy vonalakban áttekinti az utolsó 200 év francia könyvtártörténetét.

Franciaországban az egyetemi könyvtárak az 1950-es évek végétől nagy változáson mentek át. Ennek egyik oka a könyvtári épületek elég-

telensége, a másik az egyetemi hallgatók számának egyre nagyobb mértékű emelkedése volt. Az akadémiai körzeteken belül, tudományágak és regionális szempontok szerint, új építkezések indultak. Ez nem csupán azt jelentette, hogy új egyetemeket alapítottak, hanem a fakultásokat is újjászervezték, nem egyszer úgy, hogy egy tudománykomplexum több fakultását egy akadémiai körzeten belül különböző városokban, illetve városrészekben helyezték el. Ez egyrészt azt eredményezte, hogy a központi könyvtárakat kari könyvtárakra kellett bontani, másrészt azt, hogy az egyes könyvtárak állományát legalább két részre kellett osztani: az elsőbe a hallgatók részére szükséges könyveket, folyóiratokat gyűjtötték össze, a másodikba pedig a diplomázók és a tanszemélyzet számára szükséges szakirodalmat. Az egyes egyetemi könyvtárakat a könyvtári szolgáltatások szempontjából négy szekcióra bontották: társadalomtudományi, természettudományi, jog- és közgazdaságtudományi, továbbá a Collèges universitaires-ek /főiskolai egységek/ könyvtári szolgáltatásaira. A kézikönyvtárakat és olvasótermeket az olvasóhelyi férőszámok növelésével gazdagították; a raktár a régebbi és kevésbé keresett művek tárolóhelye maradt. A legújabb szerzemények bemutató terme mindkét olvasócsoporthoz jól megközelíthető. Az olvasók számára a következő katalógusok állnak rendelkezésre: betűrendes, tárgyszó szerinti és decimális könyv- és folyóirat-katalógus.

A fenti reform 1962-ben született. Megváltozott a raktárak szerepe és az olvasótermek berendezése. Míg a hallgatói olvasótermek még hagyományos elrendezésűek, a tudományos /tanári/ olvasóteremben kutatóhelyeket képeztek ki, ahol mikrofilmolvasó és diavetítő is a felhasználók rendelkezésére áll. Ujítás továbbá, hogy a fiatal kutatók részére bibliográfiai bevezető tanfolyamokat, a könyvtárak munkatársai részére pedig továbbképző előadássorozatot szerveztek.

A francia könyvtárak állománygyarapítási munkájához jó segítséget nyújt a Service d'information bibliographique, amely 1962 januárjától jelenik meg és a külföldi újdonságokról ad tájékoztatást.

A kutatók munkáját segíti az a központi jegyzék, amelyben a párizsi és a vidéki egyetemi könyvtárak periodikum-állományáról találhatók adatok. Rendkívül részletes, még a címváltozásokat is figyelemmel kísérő kiadvány, 1963 óta jelenik meg nyomtatásban, s mintegy 100 000 adatot tartalmaz. A kölcsönzés munkáját szolgálja a francia könyvtárak külföldi szerzeményeinek jegyzéke.

A könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítását centralizálták: 1951 óta minden kölcsönzés első állomása a Catalogue collectif des ouvrages étrangers reçus par les bibliothèques françaises /CCOE/.

A francia egyetemi könyvtárak problémáit, törekvéseit a következőkben lehet összefoglalni:

Semmiféle oktatási reform sem érheti el célját, ha az újonnan alapított akadémiai körzeti könyvtárak és az 1967/68-ban létesített műszaki egyetemi intézetek nem rendelkeznek kellő anyagi lehetőségekkel.

Elengedhetetlen követelmény a felhasználók könyvtári-bibliográfiai ismeretekre oktatása. Ezt már az első évben el kell kezdeni, s minden egyetemi fokozaton folytatni.

Az egyetemek törekedjenek arra, hogy könyvtáraik összehangoltan végezzék munkájukat, különösen a gyarapítás és az állomány feltárása területén.

Franciaországban az akadémiai körzeteken belül központi könyvtárakat kell létesíteni, melyek megvalósítanák az egységes szolgáltatásokat és egyúttal tájékoztatói és kutatási központok is lennének. A technikai szolgálat feladata lenne a központilag irányított gyarapítás. El kellene érniük, hogy a Franciaországban megjelenő valamennyi kiadvány az egyes területeken mindenki számára hozzáférhető legyen.

A könyvtárak közötti együttműködéssel kell megvalósulnia néhány olyan fontos vállalkozásnak, mint a központi katalógus, a nyomtatott katalóguskartonok rendszere, szakbibliográfiák készítése, a témafigyelő-szolgálat, automatikus információkereső rendszer stb.

Szükséges lenne rendszeresen munkaértekezleteket szervezni, amelyeken az egyetemi könyvtárakon kívül a városi könyvtárak, tantestületek és a különböző olvasói rétegek képviselői is résztvennének.

/Végh F./

154/71

07:025.135:778.14.072

Ujságcikkek /kivágatok/ mikrofilmes információkereső rendszere.

/A microfilm information retrieval system for newspaper libraries./
- JANDA, K. - GORDON, D. = Special Libraries, 61.k. 1.sz. 1970. p.33-47.

Régi probléma az ujságcikkek /kivágatok/ gyűjteményének indexelése, raktározása és válogatása. A hagyományos mikrofilmező eljárás olcsó, megoldja a raktározás kérdését, de a gyors információkeresést nem. A számítógép-technika költséges, s általában csak címekre és kivonatokra korlátozódik. A cikkben ismertetett rendszer az Eastman Kodak Company Miracode típusu mikrofilmes tároló és kereső berendezésének alkalmazása a Medill School of Journalism /Medill Ujságíró Főiskola/ kivágatgyűjteményében.

A Miracode berendezés ára kb. 30 000 dollár; kezelése könnyebb, mint a számítógépes keresőrendszereké. Az információhordozó 16 mm-es mikrofilm; erre fényképezik az eredeti dokumentumot és melléte a fekete és fehér téglalapokból álló jelcsoportot, a kódot. Az ujságkivágatokat a kód meghatározásával készítik elő a feldolgozásra. Az indexelés eredményét lyukkártyába lyukasztják. Feltüntetik a kiadás idejét, a forrást, a szerzőt, az első-, másod- és harmadrendű témát és a cikkben említett szervezetek nevét. A Miracode olvasógépben a film 3,30 m/s sebességgel halad. A gépet egyszerre valamennyi szempont szerint, vagy egy-egy szempontra korlátozott automatikus keresésre lehet beállítani. Ebben a rendszerben alfabetikus és számokban kifejezett

információk kódolása és keresése is lehetséges. A keresett felvételnél a film megáll, a képernyőn állókép jelenik meg. Az olvasó, amennyiben lényegesnek tartja, gombnyomással 25 s alatt fotomásolatot készíthet a felvételtől. A keresést vezérlő gomb benyomásával a film tovább pörgethető, s a végén automatikusan visszatekeréscselődik. A készülék arra is beállítható, hogy minden automatikusan kiválasztott felvételtől automatikusan - szabad szemmel olvasható - másolatot készítsen.

A Miracode rendszer hasznos átmenetet jelent a kivágatok kézi válogatása és a számítógépes feldolgozás között. Fő előnyeit az ilyen gyűjtemények számára a következőkben határozták meg:

A több szempontú válogatáshoz nincs szükség a cikkek duplumaira, csak egy alappéldányra. Jelentős idő és energia takarítható meg a kivágások és felragasztások csökkentésével. A másik előnyt a gyűjtemény indexek útján történő tartalmi feltárása jelenti. A kódolás során "melléktermékként" elkészített lyukkártyák ugyanis alkalmasak egy tárgyszavakat, személyneveket és dátumokat tartalmazó index készítésére s rendszeres kiegészítésére. E gyors indexelési lehetőség, kombinálva a gyors és logikai műveletek figyelembevételével válogató mikrofilm keresőrendszerrel jelentősen növelte a gyűjtemény használhatóságát. A Miracode rendszer könnyen megérthető, a kódolást az iskola hallgatói rövid idő alatt megtanulhatják.

/Tókécs L./

155/71

338.93:659.13

A vállalati irodalom mint a kereskedelempolitikai információk forrása. /Přemysl literatúra jako zdroj obchodně-politických informací./ - TESITEL, A. = Technická knihovna, 14.k. 9.sz. 1970. p.280-286.

A vállalati irodalom legkülönbözőbb válfajai fontos információkat szolgáltathatnak azzal, amit irnak, valamint azzal is, ami sorai közül kiolvasható. Az egyes válfajok relevanciája természetesen különböző és gyakran aszerint is változik, hogy ki veszi igénybe azokat.

A vállalati irodalom kategóriájába sokkal több kiadványfőleség tartozik, mint amennyit ide szoktak sorolni. Teljeskörű számbavételük és megfelelő csoportosításuk azért is fontos, mert az egyben információk értékükre is utal.

A szerző véleménye és terminológiája szerint meg kell különböztetni a közvetlenül nyilvánvaló vállalati irodalmat a közvetetten nyilvánvaló vállalati irodalomtól és a rejtett vállalati irodalomtól.

Az első csoportba tartozó kiadványok a vállalat közvetlen elhatározásából és a vállalat neve alatt jelennek meg. E csoport legjellemzőbb kiadványtipusai a következők:

éves jelentések; általában nagy konszernnek publikálják, s a beszámolás tárgyát képező időszak működésének részletes leírása mellett röviden a perspektivákról is beszélni szoktak;

vállalati folyóiratok; köztük vannak önállóan és mellékletekként megjelenők, valamint olyanok, amelyek a nagyközönségnek szólnak, vagy pedig a sajtót tájékoztatják;

információt kérő levelezőlapok, amelyek folyóiratokba helyezve jutnak el az olvasóhoz, s a rajtuk feltüntetett információkínálatból az olvasónak meg kell jelölnie az általa kívántat, a levelezőlapot elküldenie a vállalatnak, amely azután válaszként megküldi a részletesebb tájékoztatást. Ez a forma főképp az USA-ban terjedt el;

jubileumi kiadványok, általános tájékoztatók; rendszerint a vállalat dolgozói számára készített belső szakmai tájékoztatók, ezenkívül katalógusok, prospektusok, rölapok, árjegyzékek, hirdetések, használati útmutatók és ajánlatok.

A második csoport jellegzetessége az, hogy nem maga a vállalat informál gyártmányai felől, hanem valamilyen külső szervezetet bíz meg ezzel a feladattal.

Ide tartoznak az általános és szakfolyóiratok különszámai, a szakmai ajánló folyóiratok, a határterületek /pl. bankok/ és a feleltes szervek közlönyei, folyóiratai, a vásári bullettinek, továbbá különféle nem periodikus kiadványok, amelyek többé-kevésbé úgy tipizálhatók, mint az első csoportban.

A rejtett vállalati irodalmat a napi sajtóban és a népszerűsítő folyóiratokban, olykor szakfolyóiratokban elszórt cikkek, közlemények képviselik.

A felsorolt dokumentumfajták mindegyikét meg kell különböztetni az ál vállalati irodalomtól. Ez alatt értendőek mindazok a kereskedelmi-politikai kiadványok és közlemények, amelyeket nem meghatározott vállalat adott ki vagy kezdeményezett, nem az ő érdekeit tükrözik, sőt esetleg érdekei ellenében hatnak. Különösen a népszerűsítő folyóiratok cikkei között van számos ilyen jellegű cikk. - Külön típust képviselnek a fogyasztók érdekvédelmét és objektív tájékoztatását szolgáló folyóiratok.

/Futala T./

156/71

655.41:778.14.072

Mikrokönyv kiadás - az új évtized új lehetősége. /Microbook publication - a new approach for a new decade./ - HAWKEN, W.R. - KLESSIG, K.K. - NELSON, C.E. - KRISTY, N.F. = The Journal of Micrographics, 3.k. 4.sz. 1970. nyár, p.188-193.

Az utóbbi három évben megélénkült a mikrokiadói tevékenység; a régiék mellett új mikrokiadó vállalatok jöttek létre. Az 1970-es évtized várhatóan a mikrokiadás évtizede lesz. Változás következett be

a mikrokiadványok kicsinyítésében, mert az eddiginél erősebb kicsinyítést vezetett be néhány mikrokiadó. Az Encyclopaedia Britannica kiadó-vállalat pl. bejelentette a Library of American Civilization /Az amerikai civilizáció könyvtára/ címmel egy 20 000 kötetes gyűjtemény kiadását erős kicsinyítésű mikrofilmlapon. A hagyományos, 1:14 - 1:24 kicsinyítési arányú mikrofilmlapokkal szemben itt nemcsak 60 vagy 98, hanem több száz szövegoldalt lehet egy filmlapra kicsinyíteni.

A mikrokiadások esetében rendszerint ujra kiadásra gondolunk, mivel a legtöbb mikrokiadvány meglévő eredeti kiadvány lefénnyképezésén alapul. Mivel a negatív felvétel költségei megegyeznek a róla készített másolatok között, egy mikromásolat kevesebbe kerül, mint egy hagyományos kiadvány vagy egy mikrofilm, melyet egy példányban rendelkeztek meg. Az erős kicsinyítésű mikrofilmlapot nem a nagyobb helymegtakarítás indokolja. A hagyományos mikrofelvétel 99%-os helymegtakarítást tesz lehetővé, az erős kicsinyítésű felvétel 99,9%-osat. Ez a 0,9% helynyereség nem indokolná a viszonylag olcsó hagyományos technika felváltását egy komplikáltabbal.

Az erős kicsinyítésű mikromásolat fő előnye nem a helynyereségben, hanem a dokumentumok többszörözésének, szétosztásának olcsóságában rejlik. Technológiája költséges és nehéz, csak magas sokszorosítási példányszám esetében válhat egy példány olcsóvá. Az eljárás nem új, mivel a mikrofilmezés múlt századi uttörői már alkalmazták, s bevezették a ma is használatos kétféle eljárás:

1. a felvétel az eredeti dokumentumról mérsékelt kicsinyítéssel készül;
2. a felvételtől optikai kicsinyítő másolással állítják elő az erős kicsinyítésű mikromásolatot.

Az Encyclopaedia Britannica mikrokiadvány sorozatában megjelenő gyűjteményt 45 főből álló tudóscsoport válogatta össze. Az előfizetők megkapják az egész könyvtár katalógusát könyvformában, kártyaformában és mikrofilmlapon is. A kiadók ezzel is a mikrokiadványok kényelmes használatát igyekeznek biztosítani. A felvételek jó minőségűek, de csak speciális olvasókészülékekkel olvashatók. Kétféle olvasókészülék hoznak forgalomba: az egyik könyvtári célú, asztali berendezés, a másik kicsi, hordozható. Az asztali olvasókészülék 90-szeres, a hordozható 75-szörös nagyítású. Mivel a felvételek kicsinyítési aránya 1:55 - 1:90, a könyvoldalak kivetített képe nagyobb az eredeténél.

Az erős kicsinyítésű mikrofilmlapokat nem inaktív adattárolás, hanem aktív használat céljára szerkesztették meg. A mikrofilmlap legfelső sorában a szabad szemmel is olvasható bibliográfiai adatokat tüntetik fel. A mű részletes címléírását - a Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ katalóguslapjának reprodukálása után - a mikrofilmlap borítékján helyezik el. Ezzel megvalósították Fremont RIDER elképzelését, aki több mint két évtizeddel ezelőtt mikrokártyán kívánta egyesíteni a katalógust a dokumentumtárral.

Az Encyclopaedia Britannica mikrokiadványainak rendszerét több évig tartó felmérés és kutatómunkával készítették elő. A kiadó megbi-

zására a Technomics Inc. vállalat megvizsgálta a könyvtárak továbbfejlesztésének rendszerét, a könyvtárak állományának mikrofilmlap útján elérhető növelését szembeállítva az új épület, raktári berendezés és kiszolgálás költségeivel. A vizsgálatot 1968-ban kiterjesztették az amerikai főiskolákra is; 100 intézményben gyűjtöttek adatokat a felhasználók igényeire, a mikroformátumok használatára nézve. A kapott adatok alapján tervezték meg a mikrofilmlap-gyűjtemények, mikrofilmlapok és olvasókészülékek optimális modelljét, melyeket a nagy mikrokiodói vállalkozásokhoz vettek alapul. Továbbfejlesztették a mikrofilmező technikát, javították a felvevőkészülékek és olvasókészülékek minőségét. Ez tette lehetővé a többmillió dolláros forgalmat jelentő Britannica sorozat kiadását.

/Tócs L./

157/71

681.3.06:347.771

A számítógép-programok szabadalmazhatósága bevezetésének célzása. /The why and how of patents for computer programs./ - SILBER, H.A. = Computer Group News, 3.k. 2.sz. 1970.márc.-ápr. p.18-23.

Az elkészített, általánosan használható számítógép-program sokfelé lenne eladható, de terjesztése /ügynöki hálózat, propaganda stb./ költségekkel jár. Ha valaki lemásolja vagy akár önállóan dolgoz ki hasonló programot, a program kidolgozásának költségei nem térülnek meg. Az ilyen és hasonló lehetőségek ellen esetleg a szerzői jog is megfelelő védelmet nyújtana. Kérdés azonban, tekinthető-e másolatnak a számítógép-memóriába beolvasott program? Másolat-e, ha a két, ekvivalens program közül a másodikat az eredeti programnak más nyelvre történő transzformálásával állították elő, esetleg a logikai lépéseket is átrendezték?

A szabadalmak újdonságvizsgálatának rendszerével és módszerével egyértelmű válasz lenne kapható ezekre a kérdésekre. A szabadalmazás megszüntetné azt a lehetőséget is, hogy a cég alkalmazottja a programot "magával vigye" új munkahelyére. A programok szabadalmazhatósága kedvezően hatna a programok előállításával foglalkozó software cégek fejlődési lehetőségeire: jogi alapot teremtené a software bérbeadására.

Vannak azonban olyan körülmények is, amelyek a szabadalmaztatás bevezetése ellen szólnak. Így lehet, hogy a program nem is szabadalomképes /például annak újdonsága nem, vagy nehezen bizonyítható/. A programok élettartama általában rövid, azok gyorsan avulnak /esetleg már 2-3 év alatt/. Ha a programot csak kevesen használják, nincs értelme /azaz gazdasági célszerűsége/ a szabadalmazásnak.

Ha a programra szabadalmat igényelnek - a program megfelelő leírását és a szabadalmi igénypontokat mellékelve - be kell jelenteni a US Patent Office-nek /USA Szabadalmi Hivatala/. Célszerű, mivel a hardware már régen szabadalmazható, az igénypontokat a hardware leírására használt kifejezésekkel - computer memória, input/output berendezések, rajzoló berendezések, impulzusalakok stb. - megfogalmazni. Célszerű a folyamatábra csatolása is, szükségtelen azonban a program konkrét - utasítás mélységig véghezvitt - leírása.

Elterjedt olyan nézet is, amely szerint szabadalmaztatás helyett elegendő lenne a programok nyilvántartása, s ez is megfelelő védelmet biztosítana. A szerző szerint azonban a szabadalmi jog már hagyományos rendszere nyújtana a legjobb biztosítékot a software jogi védelmére.

/Schiff E./

158/71

681.31/100/

A gépi adatfeldolgozás helyzete a világon. /Data processing around the world./ - CARTER, D.M. = Data Management, 8.k. 5.sz. 1970. p.20-25.

Jelenleg amerikai vállalatok uralják a nemzetközi számítógépipar 80%-át. Franciaország, az NSZK, Olaszország, Japán és Nagy-Britannia jelentős állami támogatás segítségével igyekeznek megtörni az amerikai egyeduradalmat. A legtöbb ország elmaradásának két döntő oka van:

1. a változásokkal szembeni ellenállás;

2. akadémiai környezetben nehezebben halad a computerizálás, mint az ipari használathoz kapcsolódva. Ezért a hazai számítógépipar csak néhány országban és csak lassu ütemben fejlődött ki /pl. a Philips Hollandiában, Saab Svédországban, Fujitsu Japánban/. Bár az USA-n kívüli országok tudatában vannak az országok közötti együttműködés szükségességének, egyelőre kevés eredményt értek el, mert a nemzeti beállítottság nem kedvez az ilyen vállalkozásoknak. Az USA sikere a tudományos eredmények hatásosabb alkalmazásának és a kedvezőbb technológiai körülményeknek köszönhető. Mivel a kutatásra és fejlesztésre nagyobb figyelmet fordítottak, mint máshol, sok külföldi egyetemi hallgató és technikus vándorolt be. Mindennek ellenére a számítógéptechnika kutatása és fejlesztése nem korlátozódik egy országra. Mindenfelé új vállalatok és kormánysszervek által támogatott kutatóközpontok alakulnak, legújabbban Indiában és Ausztráliában hoznak létre ilyen kutatóközpontot. Ennek ellenére technológiai szakadék van Amerika és a többi ország között, különösen a szakkáderek és a vezetésszervezési munka területén. A legtöbb országban kevés a minősített szakember: rendszerelemző, programozó, karbantartó és technikus, s magasak a gépek fenntartási költségei. Az adatkezelő eszközök sem eléggé fejlettek. A számítógép vásárlója továbbra is a gyártó cégtől függ a programozó segédeszközök /software/ tekintetében.

Az országok helyzete a computerizálás terén a következő:

Anglia. Szemben az amerikai 45 000-el, Angliában csak 3000 számítógépet üzemeltetnek. Figyelemreméltó a National Computer Institute /Országos Computer Intézet/ és a British Computer Society /Brit Computer Társaság/ együttműködésével megvalósított országos rendszer-elemző oktatási program. A szakkádereképzésben ezáltal jó eredményeket érnek el.

Hollandia és Belgium. A hollandiai és belgiumi kereskedelmi körökben nehezen ismerik el a számítógépek szükségességét. A verseny

hatására azonban, különösen a világkereskedelmi igények sürgetésére, már előtérbe került a számítógépek bevezetése. 1968 végén 900 számítógép volt üzemben Hollandiában, s a következő évtizedben évi 10%-os emelkedésre számítanak. A szakemberképzés vontatottan halad, nincsenek minősített oktatók és jó oktatási programok.

Német Szövetségi Köztársaság. 6000 számítógép üzemel, s ez a szám a következő években valószínűleg megkétszereződik. Az amerikai és a német gyártmányú számítógépek kompatibilisek. Az egyetemeknek és főiskoláknak a mai követelményeknek megfelelő oktatási programokat kell nyújtaniuk, tanfolyamokat szervezniük.

Német Demokratikus Köztársaság. Bár Kelet és Nyugat között jelentős az információcsere, a számítógép-kereskedelem terén várakozás tapasztalható. Az amerikaiak az NDK piacra csak átfogó terméksorral és a személyzet kiképzése útján tudnának belépni.

Ausztria. Bár itt 350 számítógép működik, kevés lehetőség van az itteni számítógépipar kifejlesztésére. Ausztria e területen más országok támogatására van utalva.

Svájc. Különösen a nagyvárosok pénzügyi központjai értek el jelentős haladást a számítógépek alkalmazásában. Eredményesen működnek a kormánytámogatással nemrég létrehozott adatfeldolgozó szakemberképző iskolák.

Olaszország. Az olaszországi technológiai fejlődést akadályozzák az uniók és a kormányzat közötti, továbbá az Észak és Dél közötti vi-
szálysok.

Izrael. Egyéb problémák mellett Izraelben is kevés a gyakorlott programozó és rendszerelemző. A helyi képzési lehetőségek nem tudják kielégíteni az ipar szükségleteit. Ennek ellenére kb. 85 számítógép üzemel, s ez a szám a közeljövőben megkétszereződik. E kis lakosságú országban különösen nagy feladat vár a gépekre. A kormány támogatásával országos átfogó automatikus adatfeldolgozó rendszer létrehozása van folyamatban.

India. Kevés számítógép van. A számítógépek korszaka itt a következő 10-15 évre várható. A kormány, felismerve a kérdés fontosságát, fejlesztési terveket dolgoztat ki, de sok kereskedelmi és ipari munkahely a munkanélküliség veszélye miatt megmarad a kézi eszközöknél, s tartózkodik az automatizálástól, a számítógépek bevezetésétől. 1973-ban 19 millió új munkahely létesítését tervezik, ugyanakkorra azonban 23 millió új munkaerő várható.

Hong-Kong és a Fülöp-szigetek. A számítógépek száma mindkét helyen emelkedik, annak ellenére, hogy a Fülöp-szigeteken is társadalmi, politikai és gazdasági forradalom zajlik. Hong-Kongban profesz-
zionista szervezetek segítik az üzletembereket a számítógépek alkalmazásában.

Japán. A japán számítógépipar fejlett; a Fujitsu, Nippon Electric és Hitachi Co. vezetnek a gyártó cégek között. A japán gyárak az

utóbbi évben új típusú számítógépekkel jelentkeztek, s kereskedelmi-
ket 40%-kal növelték. Néhány közigazgatási szerv számítógépes infor-
mációs rendszert óhajtott kiépíteni. Néhány bank és pénzügyi intézet országos
adatközlő hálózatot hozott létre. A következő években az eddigi prog-
ramozó létszám megkétszerezésére, 50 000 programozó szakember kikép-
zésére lesz szükség. Jelenleg két egyetemen folyik szakemberképzés,
ez országosan kevés. Bár a kis teljesítményű számítógépek 50%-át Jap-
ánban állítják elő, a nagy teljesítményű számítógépek 90%-át az USA-
ból szerzik be.

Ausztrália és Új-Zéland. Mindkét ország vezetői és oktatói lát-
ják a saját számítógépipar kifejlesztésének szükségességét. Mások in-
kább a software- és a rendszerfejlesztés művelését javasolják; véle-
ményük szerint egy kis ország számára nem gazdaságos mindent egyfor-
mán fejleszteni. Sok üzletember a munkanélküliség veszélyétől tartva
ellenzi a számítógépek bevezetését. A fejlődés másik akadálya az,
hogy a használók itt is a gyárak által készített rendszerekre vannak
utalva. Az ausztráliai egyetemeken oktatási célra dolgoztak ki ügyvi-
telben is felhasználható programokat, de kevés a minősített oktató,
s számuk munkaerő-vándorlás folytán is csökken.

A számítógépek és az adatfeldolgozó ipar megjelenése a legtöbb
társadalom számára forradalmi változásokat eredményez. Felelősségtel-
jesen kell irányítani e gyorsan fejlődő területet, mely hatással van
a gazdasági, politikai életre és az általános jólétre. A személyzet
iránt megnyilvánuló nemzetközi igények és a változó technológia kívá-
nalmai szükségessé teszik a tennivalók felmérését, az USA és a többi
ország közötti tudásbeli szakadék áthidalását. A számítógépes tájé-
koztatási rendszerek hatékony alkalmazása érdekében legfontosabb fel-
adat az oktatás megszervezése legalább az alábbi öt kategóriában:

Vezetőképzés: általános és gyakorlati;

Gyakorló szakemberképzés: a kódolótól a rendszerelemzőig;

Alkalmazást megelőző képzés: az oktatási intézetek minden szint-
jén;

A számítógépes rendszerrel közvetett kapcsolatban lévők képzése:
általában a szakmán kívülről alkalmazottak és intézetek számára;

Integrált képzés: ehhez az összes többi kategória megértésére
és kölcsönhatására van szükség.

A számítógép-technika jobb megértése nélkül bármely oktatási
szinten csak lassu fejlődés várható. Vizsgáljunk meg közelebbről egy
kategóriát, az alkalmazást megelőző oktatás programját.

A korszerű adatfeldolgozó programok megvalósításához először
alapkutatásokra van szükség, melyek eredményeitől az oktatási tevé-
kenység alapja is függ. Az adatfeldolgozással foglalkozó szakemberek
tulságosan le vannak kötve a programozás megtanulásával, a számítógép
elméleti és gyakorlati tevékenységével, s túl kevés időt fordítanak
az adatok inputjának ellenőrzésére és a hatásosan felhasználható out-

put megtervezésére. A legfelső irányító vezetők gyakran nem tudják pontosan megmondani, hogy a számítógéptől milyen információkat várnak vagy mire használnák azt, ha rendelkeznének vele. Nem látják világosan, mikor érdemes bevezetni a számítógépes irányítást, döntést, s mely ponton tekinthető az gazdaságtalannak a nagy ráfordítások miatt. Sok harmadik generációs számítógép használata pazarlás, mint-hogy kétséges eredményt jelentő munkán dolgoztatják.

Összehangolt kutatásra és speciális tanulmányokra van szükség az alábbi képzési területeken:

döntésselőkészítés

anyagi források elosztása

szervezési struktúra

főhatóság és felelősség

rendszerelemzés

rendszerek megvalósítása.

Bár e területek egy részén már folytak kutatások a múltban, az elért eredmények csekélyek. A számítógépen alapuló műveleti rendszerek mindig változó körülményei miatt szükséges, hogy az adatfeldolgozó vezetők további kutatásokat folytassanak az alapelvek, a koncepciók, a technikai kérdések és a szabványosítás témáiban. Az eredmények alapján lehet hatásos oktatási programokat, valamint kereskedelmi és ipari adatfeldolgozó szakemberek képzésére vonatkozó terveket megvalósítani. Az oktatási intézetek és az adatfeldolgozásban dolgozók között szorosabb együttműködésre és koncentrált kutatómunkára van szükség. Közös programokkal kell hidat verni az oktatói és a kereskedelmi munkaterületek között.

/Tőkés L./

159/71

681.325.67

A kartoték mint információkeresési koncepció. /Der "Zettelkasten" als Informations-Retrievalkonzept./ - SCHNUPP, P. - STOLLT, H. = BTA Bürotechnik + Automation, 11.k. 6.sz. 1970. p.364-369.

A cikk bevezetőben röviden ismerteti az információkereső rendszerek két típusát: az intézményi és az egyéni rendeltetéssel szerveztet. Az egyéni információrendszer primitív formája a jegyzetfüzet. Fejlettebb formája a cédulákon vezetett adatnyilvántartás, a kartoték. A legmodernebb változat az egyéni információellátásra kialakított számítógépes rendszer. Egy ilyen rendszer sajátosságai a következők:

ne legyen szükséges meghatározott formátum sem a beviendő adatok, sem a megválaszolandó kérdések számára;

ne legyen szükség sem vezérszavakra, sem osztályozó jelzetekre;

a szöveg minden szava szolgáljon potenciális keresőszóként;

az információ a gépi közegen tárolt adatgyűjteményből konzoliró- gépen vagy távgépiró-készüléken párbeszédes eljárással legyen hozzáférhető;

a több keresőszót felölelő kérdésekre "és" kapcsolat esetén egyetlen menetben, "vagy" kapcsolat esetén egymásutáni menetekben legyen kapható válasz;

legyen a rendszer felépítése egyszerű; kiszolgálása ne igényeljen számítógépi szakismereteket.

Az egyéni információkereső rendszer egy modelljét az IBM 1130 kis számítógépre alakították ki. A berendezés központi memóriája 8 K 16-bites gépi szó kapacitása, háttérmemóriája pedig két darab IB 2310-es mágnes tárcsás tároló, egyenként 512 000 gépi szó kapacitással. Az információrendszernek három adattára van. A szövegtár beolvasásuk egymásutánjában tartalmazza az információk szövegeket /pl. címleírásokat/. A keresőszavak tára, a rendszer szótára, felöleli a szövegtár valamennyi szavát. Minden szó mellett feltüntetik az utalástár ama rekészének számát, ahol a további információk találhatók. Az utalástár azt mutatja, hogy a szótár szavai a szövegtárnak melyik szövegből /címleírásból/ származnak. Az információkeresés művelete a keresőtárban kezdődik. Ebben a gép megkeresi a megválaszolandó keresőszót. A szó melletti szám nyomán megtalálja az utalástárnak azt a rekészét, melyből megtudható, hogy a vonatkozó szó melyik szövegben szerepel. A gép válaszként ezt a szöveget írja ki.

A rendszert egy számítástechnikai vállalat szakirodalmi információkeresési célokra a gyakorlatban alkalmazza.

/Orosz G./

160/71

681.327.57:778.14.072

Mikrofilm és elektronikus adatfeldolgozás. /Microfilm and EDP mate the "quick and the dead"./ - BASKIN, R.N. = Information and Records Management, 1969.jun.-jul. 1.sz. p.42-43.

Ma már alig esik szó mikrofilmezésről a számítógép-technológia említése nélkül. A számítógép és a mikrofilm egyaránt információ tárolással és -kezeléssel kapcsolatos, s a két technika kombinálásából sok elméleti és gyakorlati előny származik. A számítógép információteremtő képességével nem áll arányban információterjesztő, -többszörözhető lehetősége. A számítógéphez csatolt mikrofilmmel meg lehet oldani az adatok kiadásának sebességi problémáit: a számítógép kimeneti oldalán a mikrofilmezés 20-szor gyorsabb, mint a közvetlen ki nyomtatás, s a produktum kis terjedelmű, könnyen és gyorsan többszörözhető, osztható szét. Már eddig is sok eredményt értek el a két technológia összeházasítása terén, de még több várható a jövőben:

becslések szerint az USA-ban 10 éven belül az összes, mikrofilmezésre fordított pénzösszeg 45%-át számítógép kimeneti oldalához csatolt mikrofilmezés fogja képviselni.

Az Information and Records Management c. folyóiratban a számítógép- és mikrofilm-technológia három fő alkalmazási területével, a kereskedelmi iratok tárolásával, a mikrokiadással és a műszaki dokumentációval foglalkozó cikksorozat indult. Ebben az első cikkben a kereskedelmi iratok mikrofilmezésének kérdéseit tárgyalja a szerző, a Sharp and Oughton International angol-amerikai vállalat szakértője.

A mikrofilmre vett irattárak három jellegzetes típusát különböztetik meg:

1. A dokumentumok egymásutáni, rendszerint időrendi besorolásával létesített irattár. Itt nincs lehetőség a teljes gyűjtemény aktualizálására, és általában sok utalásra van szükség /pl. kiskereskedelmi havi hiteljegyzékek gyűjteményében a számlaszám melletti utalás a névre/.

2. Tárgy szerint rendezett irattár az egyes tételek aktualizálásának lehetőségével. Ebben az esetben gyakran szükséges az adattár kiegészítése, egyes lapok beillesztése vagy adatok törlése. /Jellegzetes példa erre a balesetbiztosítási és betegbiztosítási nyilvántartás./

3. Teljes tételsorozatokkal bővithető, tárgy szerint rendezett irattár. Itt nem egyes dokumentumokat, hanem nagyobb egységeket kell utólag az állományba illeszteni /pl. műszaki reportgyűjtemények esetében/.

A mikrofilm-irattár állhat tekercsfilmekből, ablakos kártyákból vagy filmszikos tárolótasakokból /jacket/. A felvételeket eredeti iratokról vagy számítógépadatokról lehet elkészíteni. Tanulságos a különböző rendszerek költségeinek összehasonlítása. Az irattári költségek kiszámításához figyelembe kell venni a tár létrehozásának, indexelésének, raktározásának és az adatok keresésének költségeit, továbbá az esetleges revízió és adatkiegészítés árát. A gazdasági számítások azt bizonyítják, hogy a számítógéphez közvetlenül kapcsolódó mikrofilm felvevőkre alapozott mikrofilmes rendszerekkel olcsóbban lehet dolgozni, mint a papírdokumentumokra épülő rendszerekkel. A mikrofilmtekercs olcsóbb a többi mikroformátumnál. A számítógéphez kapcsolódó mikrofilmes adattároló rendszereken belül legolcsóbbak az adatokat közvetlenül katódsugár képső útján lefényképező /un. CRT/ rendszerek.

Az 1. táblázat az említett költségeket hasonlítja össze a hagyományos irattár, a mikrofilmes irattárak és a számítógépes adattár esetében.

A számítások alapját egy 1,5 milliós, időrendben tárolt számlákból álló irattár képezi, évi 100 000 számlát jelentő gyarapodással. Évente kb. 311 000 utalás nyilvántartására van szükség. A költségekbe a járulékos munkák /pl. visszaosztás/ díját és a szükséges kiegészítő berendezések, pl. olvasókészülékek, árát is beszámították. A közölt adatok dollárösszeget jelentenek.

1. táblázat

Költségek összehasonlító táblázata

Művelet	Eredeti méretű doku- mentu- mok tá- ra	Mikrofilm jacket rendszer	Tekercs- mikrofilm- tár	Ablakos kártya- tár	Hibrid digitális mikrofilm- tár	Tisztán digitális adattár /mágnes- szalag/
A tár létre- hozása	-	17 400	11 200	16 800	14 700	-
Indexe- lés	48 000	48 000	48 000	48 000	48 000	48 000
Raktá- rozás	63 000	39 200	39 200	42 400	45 200	53 800
Kere- sés	77 800	24 900	20 700	24 900	8 000	54 400
Össze- sen	189 400	129 500	119 100	132 100	115 900	156 200
Az egy doku- men- tumra eső é- vi ki- adás össze- ge	0,00987	0,00674	0,00629	0,00688	0,00604	0,00813

/Tőkés L./

o°o